

Preklady diel S. de Beauvoir do slovenčiny a češtiny

Krev těch druhých. Nakladatelské družstvo Máje, Praha 1947 (Le Sang des autres. Coll. Folio. Gallimard, Paris 1945)

Krv iných. Živena, Tučiansky sv. Martin 1947

Neužitečné ústa. Tranoscus, Liptovský sv. Mikuláš 1947 (Les Bouches inutiles. Coll. Le manteau d'Arlequin. Gallimard, Paris 1946)

Druhé pohlaví. Orbis, Praha 1966 (Le Deuxième sexe. Coll. Folio. Gallimard, Paris 1943)

Mandaríni. Slovenský spisovateľ, Bratislava 1966 (Les Mandarins. Gallimard, Paris 1954)

Velice lehká smrt. Československý spisovatel, Praha 1967 (Une mort très douce. Coll. Folio. Gallimard, Paris 1964)

Druhé pohlavie. Obzor, Bratislava 1968

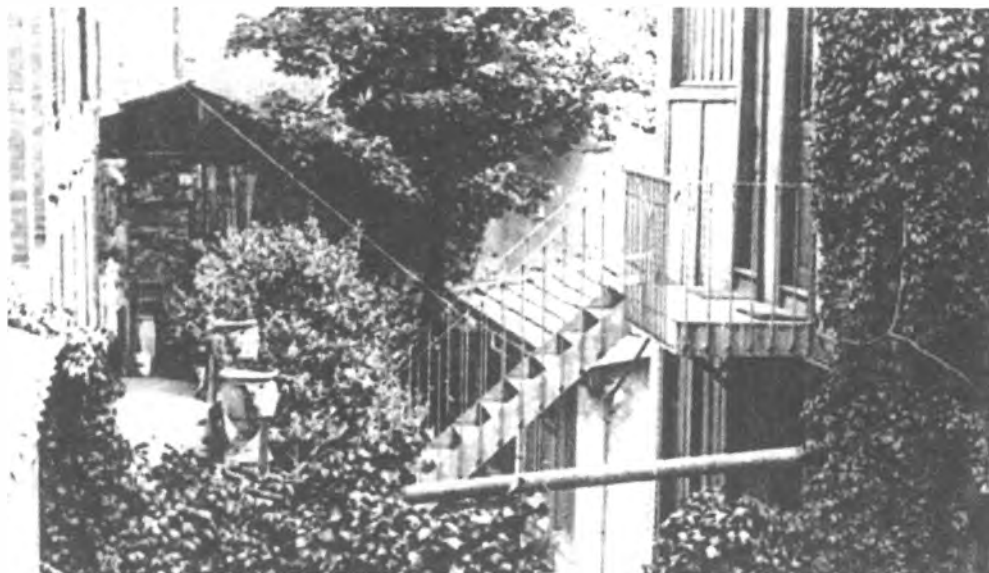
Paměti spořádané dívky. Československý spisovatel, Praha 1969 (Mémoires d'une jeune fille rangée. Coll. Folio. Gallimard, Paris 1958)

Líbivé obrázky. Odeon, Praha 1969 (Les Belles images. Coll. Folio. Gallimard, Paris 1966)

Zlomená žena. Nakladatelství Svoboda, Praha 1970 (La Femme rompue. Coll. Folio. Gallimard, Paris 1968)

Pozvaná. Melantrich, Praha 1991 (L'Invitée. Coll. Folio. Gallimard, Paris 1943)

Rozhovor s Jean-Paulem Sartrem. Votobia, Olomouc 1997 (Le cérémonie des adieux. Suivi d'Entretiens avec Jean-Paul Sartre. Coll. Folio. Gallimard, Paris 1981)

DRUHÉ POHLAVIE Z POHLADU D/DRUHEJ

ZUZANA KICZKOVÁ

Písané pre K&K 2002

Osobnosť Simone de Beauvoir – jej dielo a jej život – je symbolom. Symbolom možnosti žiť napriek všetkému aj ako žena kúsok sebaurčujúco a slobodne od konvencií.

Alice Schwarzer

Tak ako všetky návraty ku klasikom a klasičkám aj opätovné čítanie Druhého pohlavia od Simone de Beauvoir je uvedenie si niektorých prekonaných názorov a súčasne je príležitosťou ďalšieho premyslenia zásadných otázok a tém. Medzi ne iste patrí výzva významnej priekopníčky moderného ženského hnutia Simone de Beauvoir ženám, aby sa vymanili zo svojho objektového statusu, prekonávali imanenciu vlastného tela, usilovali sa o transcenciu, neakceptovali rodovošpecifickú deľbu ako nejakú prirodzenú skutočnosť, nedali sa nasilu vohnať do pasívnych rolí atď. Výziev neúrekom! Aj pre dnešné ženy.

Ak by sme priamo vstúpili do súčasného feministického diskurzu, stali by sme sa svedkami polemiky o rodovej identite ako esencii versus konštrukcii. Pritom si ale treba spomenúť, že predpoklad o konštruktívnom charaktere rodovej identity a rodovej diferencie patrí už k starým múdrostiам feministickej teórie. Čo iné spočíva v téze Simone de Beauvoir, podľa ktorej „ženou sa nik nenarodí: stáva sa ňou“? Táto slávna veta, ktorú francúzska filozofka a spisovateľka rozvíja a dokazuje na 700 stranách svojej knihy Druhé pohlavie (1949, slovenské vydanie 1968), tvorí základ neskôr sformulovanej koncepcie rodovej diferencie, podľa ktorej je dôležité rozlišovať medzi biologickým určením, terminologicky vyjadreným ako *pohlavie* (*Sex*), a sociálnym utváraním rodu, terminologicky vymedzeným ako *rod* (*Gender*). Hoci de Beauvoir toto pojmové rozlíšenie ešte explicitne nerobí, rodová identita je podľa nej sociálnou konštrukciou. Výchova, socializácia, ekonómia, právo a politika sú pre utváranie rodových rolí a rodovej hierarchie rozhodujúce a podstatné.

Doprajme si pôžitok z textu a vráťme sa priamo k autorkiným myšlienkam a spôsobom brilantnej argumentácie v Druhom pohlaví. Jej počiatočná skepsa o tom, či má zmysel napísať

knihu o ženách, ju vedie k viacerým otázkam, či vôbec existuje nejaký problém, a ak áno, aký je. Identifikuje ho ako základnú otázku: „Čo je to žena?“ V teórii večného ženstva, ktorá mala svojich stúpencom nielen v jej dobe, ale má ich aj dodnes, sa vychádza z ontologického predpokladu existencie nemeniteľne danej, všeobecnej podstaty – ženskosti (ženstva, ženy ako takej), z ktorej sa odvodzujú a definujú vlastnosti ženskej povahy. Kritika esencializmu v teórii večného ženstva prišla v jej čase zo strany biologických a spoločenských vied, ktoré odmietli uznávať ženskost' v zmysle esencie a „vlastnosť pokladali za druhoradú reakciu na určitú situáciu“ (s. 8). Logicky z toho vyplynula otázka: „Ak dnes už niet ženskosti, znamená to, že slovo ‚žena‘ nemá nijaký obsah?“ (s. 8) Aj v literatúre sa začali objavovať názory, že označenie žena sa už „nenosí“, veď ženy rovnako ako muži treba pokladať za ľudské bytosti. De Beauvoir toto tvrdenie nepopiera, vyčíta mu však, že je abstraktné a má vážne praktické a politické konzekvenencie zneviditeľňovania špecifickosti pohlaví a zakrývania inakosti ich spoločenského postavenia. „V skutočnosti je konkrétna ľudská bytosť vždy v určitej situácii“ (s. 8) namieta autorka a pokračuje: ak aj odmietneme pojem ako „večné ženstvo“, resp. ak ho aj nahradíme abstraktným pojmom „ľudská bytosť“, neznamená to popierať, že ženy sú, existujú a je úplne evidentná deľba ľudí do dvoch kategórií, nech by rozdiely boli akokoľvek povrchné, či dočasné. Navyše „táto negácia neznamená pre zainteresovaných oslobodenie, ale falošný únik. Je jasné, že žiadna žena si nemôže s čistým svedomím nárokovať miesto mimo svojho pohlavia“ (s. 8).

Základnú otázku: „Čo je žena?“ rozvíja de Beauvoir ďalej po tom, ako skonštatuje, že na jej definíciu nestačí biologická determinovanosť (funkcia samičky), esencialistické vymedzenie („večné ženstvo“), ani abstraktné určenie (ľudská bytosť). Pritom už samotná formulácia otázky je príznačná minimálne v dvoch aspektoch:

1. v tom, že ju kladie žena („muža by nenapadlo napísať knihu o zvláštnom postavení muža medzi ľuďmi“ (s. 9)
2. v sebadefinovaní (individualita ženy je viazaná na pohlavie, individualita muža nie). „Som žena. Táto pravda je základom, o ktorý sa bude opierať každé ďalšie tvrdenie. Muž nikdy nezač-

ne tým, že sa vyhlási za jednotlivca určitého pohlavia. To, že je muž, je samozrejmé". (s. 9). Byť mužom znamená byť človekom a byť človekom znamená byť mužom. Stotožnenie ľudského s mužským je vyjadrené aj v niektorých jazykoch, keď napríklad slovo *l'homme*, *man*, *der Mann* značí aj človek, aj muž. Stotožnením sa so „všeobecným“ znamená disponovať normou, základným vzťahným bodom, v tomto zmysle hovorí de Beauvoir o „absolútnom ľudskom type“ („mužskom type“), ktorý analogicky plní tú istú funkciu ako „v staroveku absolútna vertikála, ktorá slúžila na určenie toho, čo je šikmé“. (s. 10) Iné sa určuje vzhľadom na toto, na tento bod.

Dôležité je ale ako sa Iné určuje a aký charakter má vzťah medzi Jedným a Iným. De Beauvoir píše: „vzťah dvoch pohlaví nie je vzťah dvoch póllov: muž predstavuje zároveň klad aj neutrum... Žena vystupuje ako zápor, takže každé určenie znamená obmedzenie bez reciprocity“ (s. 9). Zápor znamená istú nedostatkovosť, niečo, čo jej voči mužovi chýba, niečo, čo ona nemá. Iné sa vymedzuje negáciou, ako zápor, ako non-A k A. Takéto iné (non-A) je určené, ale ono neurčuje, ich vzťah teda nemá charakter reciprocity, je asymetrický. „Žena sa určuje a diferencuje svojím vzťahom k mužovi, a nie muž vzťahom k žene; žena je nepodstatná proti podstatnému. On je Subjekt, on je Absolútno.

Ona je to Druhé“ (s. 10). Táto zásadná argumentácia de Beauvoir upozorňuje na ďalší aspekt asymetrického a nerekipročného vzťahu medzi pohlaviami, ktorým je sebvzťahovanie. Kým jedno pohlavie sa vzťahuje k sebe samému a definuje samo seba („Jedno samo seba pokladá za Jedno“ (s. 12), iné pohlavie sa nevzťahuje samo k sebe v zmysle sebadefinovania („Druhé sa samo nedefinuje, ako Druhé ho definuje Jedno: je definované ako Druhé preto, že Jedno samo seba pokladá za Jedno“ (s. 12). Tým, že je žena určovaná mužom a neurčuje samu seba a je niečím len vo vzťahu k nemu, nepovažuje sa za autonómnu bytosť, nie je subjektom, nie je podstatná.

V historickom pohľade na to, odkiaľ sa zo-

brala podriadenosť žien, de Beauvoir porovnáva ženy s inými utláčanými: s černochochmi v Amerike, židmi, proletármi a okrem väčšinového princípu a historického vývoja nachádza odlišnosť žien v tom, že ženy boli od začiatku dejín vždy podriadené mužom. Ich závislosť nie je dôsledkom jedinej historickej udalosti alebo diania, „ich závislosť sa nestala“, bola tu stále. To môže budiť dojem, že ich odlišnosť je absolútna a podriadenosť prirodzená, a preto sa na tom nič nedá meniť, čo sa môže zdôvodňovať aj ako dôsledok fyziologického založenia žien. Pre de Beauvoir však teraz v centre záujmu nie je argument, že ani príroda, ani historická skutočnosť nie sú nemenné, ale dôležitosť a význam historického subjektu, otázka o my-ženy. Kým proletári i černosi sa pokladali za subjekt a hovorili „my“, tak ženy sa nepokladajú za subjekt, nehovorili si „my“ a „akcie žien boli zatiaľ vždy iba symbolickou agitáciou, dosiahli len to, čo im muži boli ochotní dať! Nič si nevzali: iba dostávali“ (s.13).

Kritika Simone de Beauvoir do „vlastných radov“, adresovaná ženám (ako spoločenskému subjektu, nie jednotlivým ženám), kritika za ich pasivitu, za to, že doteraz sa málo snažili niečo si samy vydobyť a skôr spoliehali na to, že budú obdarené, smeruje k hľadaniu príčin tejto situácie. Jednou z nich je to, že ženy nemajú konkrétne prostriedky, aby sa mohli zjednotiť a ísť do opozície. Pod absenciou konkrétnych

prostriedkov má na mysli to, „že nemajú minulosť, dejiny a náboženstvo, ktoré by bolo ich vlastné“ (s. 13), ďalej nie je medzi nimi pracovná a záujmová solidarita, žijú rozptýlené medzi mužmi. Doterajšie stratifikácia – triedna, sociálna, rasová, etnická – znemožňuje utvárať jednotu ženského subjektu. A je tu ešte jedna ťažkosť, vyplývajúca zo zásadnej odlišnosti (od proletára, žida, černochocha), prečo „puto, ktoré ju spája s jej utláčateľmi, nedá sa porovnať so žiadnym iným“ (s. 14). Je to „biologická potreba – pohlavná túžba a túžba po potomstve“, ktorá z muža a ženy robí dvojicu ako základnú jednotku reprodukcie, v ktorej sa obe časti navzájom potrebujú a v ktorej je aj muž závislý od ženy a ona je potrebná. Žeby záblesk reciprocity, ktorý by mo-

**Stotožnenie
ľudského
s mužským
je vyjadrené
aj v niektorých
jazykoch, keď
napríklad slovo
l'homme, *man*,
der Mann značí
aj človek,
aj muž.**

hol pomôcť oslobodiť ženy? De Beauvoir sa však nedala pomýliť. Uznáva, že mužova túžba a deti sa môžu stať prostriedkom využitia či vynucovania moci v rukách žien, ako o tom hovoria mýty a legendy, ale biologická potreba ženu sociálne neoslobodila. „Naliehavosť potreby, rovnaká pre oboch, vždy zvyhodňuje utláčateľa proti utláčanému. ...Tieto dve pohlavia si nikdy nerozdelili svet rovnako“ (s. 14 – 15). Svet patrí mužom, hoci sa mnoho zmenilo v postavení žien, veľa nerovností sa v abstraktnej rovine odstránilo, reálny, konkrétny život žien je naplnený rôznymi podobami nerovností.

Aplikácia kategórií abstraktného a konkrétneho dovoľuje de Beauvoir diferencovaný pohľad v oblasti práva, hospodárstva, politiky a výchovy. Píše: „aj tam, kde sa ženy abstraktne priznávajú rovnaké práva, dlhodobý návyk zabráňuje, aby tieto práva nadobudli konkrétny výraz v živote. Hospodársky tvoria muži a ženy takmer dve kasty; na pohľad je všetko rovnaké, muži majú výhodnejšie postavenie, vyššie platy, viac nádejí na úspech... v politike zaujímajú oveľa väčší počet miest a zastávajú najdôležitejšie funkcie. Okrem konkrétnej moci majú prestíž, ktorej tradíciu udržuje ďalej celá výchova dieťaťa“ (s. 15). Napriek tomuto všetkému prináša participácia žien na svete mužov okrem nevýhod súčasne aj viacero výhod. Ona je v určitom zmysle v ambivalentnej situácii. Odmietaf spoluúčast by preto znamenalo pre ženu zriecť sa niektorých výhod. De Beauvoir uvádza dve, ktoré sú z hľadiska konečného dôsledku pre ženu pseudovýhodou, presnejšie: zdanlivá výhoda sa premieňa na nevýhodu, pretože vedie k pasivite, nemožnosti transcendentie, strate vlastnej hodnoty a prispôsobeniu sa cudzej vôli, umožňuje nám však pochopiť to, prečo je vôbec možné, že žena sa nedožaduje, aby bola subjektom.

1. V bežne vžitom a prijímanom obraze sa muž spája s úlohou životela, ktorý sa má materiálne postarať o rodinu a chrániť ženu, čo je prakticky podporované a zabezpečené aj morálnou normou, z ktorej vyplývajú povinnosti, no súčasne aj riziká v prípade nemožnosti naplniť túto povinnosť, a s tým spojený strach,

napätia a neistoty. Na prvý pohľad sa skutočne môže zdať pre ženu výhodné nepreberať toto „hospodárske riziko“, vyhýbať sa mu a ostať v pasívnej pozícii „materiálne zabezpečenej“ ženy mužom.

2. Podobne môže v nej driemať pokušenie vyhnúť sa „metafyzickému riziku slobody, ktorá musí vynachádzať svoje ciele bez cudzej pomoci“ (s. 15), pretože ak on berie na seba zdôvodnenie jej existencie, nesie aj s tým spojené riziká. Unikaf pred vlastnou slobodou tým, že sa žena vzdá stanovenia a realizácie vlastných cieľov, sa môže z hľadiska strachu o existenciu javiť ako výhodné. Prenechá preto mužovi, aby ju robil tou Druhou. Nemá záujem, nedožaduje sa, aby bola subjektom, ale nielen preto, že na to nemá konkrétne prostriedky a je viazaná nevyhnutným putom k mužovi ako to doteraz de Beauvoir zdôvodňovala, ale aj preto, že „sa jej často úloha tej Druhej páči“ (s. 15). Muž v jej nachádza spoločníčku, komplica.

Svet patrí mužom, hoci sa mnoho zmenilo v postavení žien, veľa nerovností sa v abstraktnej rovine odstránilo, reálny, konkrétny život žien je naplnený rôznymi podobami nerovností.

V otázkach riešenia „ženskej otázky“ zaujíma de Beauvoir voči mužom skeptický postoj z toho istého dôvodu ako Poulain de la Barre už v 17. storočí. „Všetko, čo muži napísali o ženách, musí byť podozrivé, pretože sú zároveň sudcami aj súdenými“... a de Beauvoir dodáva: „Ženy takisto. Kde nájsť dakého anjela?“ (s. 16). Problém však spočíva v tom, že niet nejakého nezaujatého pozorovateľa, „anjela“. Ale aj keby sa našiel nejaký „anjel“, bol by zlým

sudcom, lebo by nepoznal všetky okolnosti problému. Autorka však ide ešte ďalej a veľmi jasne formuluje myšlienku situovaného poznania, kritizujúceho objektivistické východisko, „Nemožno hovoriť o hocakom probléme bez zaujatosti: už samotný spôsob, ako sa kladú otázky a vytyčujú perspektívy, predpokladá určitú hierarchiu záujmov; každá kvalita zahŕňa hodnoty; niet tzv. objektívneho opisu, ktorý by nevyrastal z nejakého etického pozadia“ (s. 22). Toto pozadie, t.j. zaujatosť v zmysle hájenia záujmov, hodnôt, etických princípov netreba zastierať, ale práve naopak, treba vyjadriť čie záujmy, potreby a ciele sa presadzujú. Na tomto základe možno pochopiť prečo si autorka myslí, že postavenie žien môžu najlepšie objasniť niektoré ženy.

„Okrem toho poznáme ženský svet bližšie ako muži, máme v ňom svoje korene. Lepšie chápeme, čo znamená pre ľudskú bytosť byť ženou a viac sa staráme o to, aby sme to vedeli.“ a musíme si klást otázky: „V čom ovplyvnila náš život skutočnosť, že sme ženy? Aké konkrétne možnosti nám boli dané a ktoré odmietané? Aký údel môže čakať naše mladšie sestry a ktorým smerom ich treba orientovať?“ (s. 22).

Spomenuté otázky nás navigujú k jednej zo zásadných pasáží knihy *Druhé pohlavie*, kde sa Simone de Beauvoir prihlasuje k perspektíve existencialistickej morálky, podľa ktorej každý subjekt uskutočňuje svoju slobodu neustálym prekračovaním fakticity, presahovaním prítomnej existencie do budúcnosti vlastným stanovovaním si cieľov, permanentným sebaprojektovaním, a preto sa vo svojich zámeroch uplatňuje ako transcendencia. Každý subjekt musí dať svojej slobode konkrétny obsah tým, že transcenduje prítomnosť prostredníctvom budúcich projektov. „Vždy, keď transcendencia upadne do imanencie, je to degradácia existencie na akési „bytie o seba“, slobody na faktičnosť. Tento pád, ak ho subjekt pripustí, je morálnou chybou; ak je mu nanútený, nadobúda formu ujmy a útlaku; v oboch prípadoch je absolútnym zlom. Každý jednotlivec, ktorý sa snaží odôvodniť svoju existenciu, pociťuje ju ako nedefinovateľnú potrebu transcendovať sám seba“ (s. 23). Toto existencialistické východisko aplikuje na charakterizovanie základného konfliktu v postavení ženy. Spočíva v tom, že žena ako každá ľudská bytosť, ktorá je autonómne slobodnou, „objavuje sama seba a hľadá sa vo svete, kde ju muži nútia pokladať sa za tú Druhú a chcú z nej urobiť objekt, odsúdiť ju na imanenciu, pretože jej transcendencia sa stále prekračuje iným podstatným a suverénnym vedomím. Drámou ženy je konflikt medzi základnou požiadavkou každého subjektu, ktorý sa vždy pokladá za podstatný a požiadavkami situácie, ktorá z nej robí nepodstatnú bytosť.“ (s. 23). Konflikt či dráma spočíva v protirečivom spôsobe, ako chce transcendovať. Na jednej strane transcencenciu uznáva, no súčasne ju popiera, a ostáva ponorená do imanencie. Z takto zadefino-

**Sloboda Iného
nie je prekážkou,
či obmedzením
vlastnej slobody,
ale jej nevyhnutnou
podmienkou a
predpokladom.
Len tak sa môže
vzájomné uznanie
stať platným.**

vaného základného rozporu medzi imanenciou a transcenciou v postavení ženy vyplynuli otázky, na ktoré hľadá de Beauvoir odpovede vo svojej práci *Druhé pohlavie*, odmietajúc hneď v úvode predpoklad fyziologického, psychologického alebo hospodárskeho osudu ženy. Sformulovala ich nasledovne: „Ako sa môže žena v daných podmienkach stať ľudskou bytosťou? Ktoré cesty sú pre ňu otvorené a ktoré, naopak, vedú do slepej uličky? Ako dosiahnuť nezávislosť v závislosti? Aké okolnosti obmedzujú slobodu ženy, a môže ich prekonať?“ (s. 23).

Vzťah medzi pohlaviami neidealizuje, ani neromantizuje, ale vychádza z toho, že medzi nimi existuje spoločensko-štrukturálna nerovnováha. Rôzne podoby nedorozumení a bojov medzi pohlaviami, ktoré podľa nej nevyplývajú z anatómie muža a ženy ako samozrejmej danosti, interpretuje na pozadí stretu imanencie s transcenciou. Modeluje isté typy správania mužov a žien, keď sa snažia nájsť stratégie vyrovnania nerovnováhy medzi pohlaviami a neustále upozorňuje, že nejde o boj jedincov, ale dvoch kást, privilegovanej a dožadujúcej sa, povedané jazykom existencialistickej etiky: „stretli sa tu dve transcencie, a namiesto toho, aby sa vzájomne uznávali, každá sloboda chce ovládať tú druhú“ (s. 458). Požiadavka vzájomného uznania (inšpirovaná čítaním Hegela) naznačuje jej predstavu o možnom sociálnom obraze sveta a type vzťahu medzi pohlaviami v ňom. Jeho predpokladom je požadovať slobodu každého Iného a nechcieť ju ovládať. Sloboda Iného nie je prekážkou, či obmedzením vlastnej slobody, ale jej nevyhnutnou podmienkou a predpokladom. Len tak sa môže vzájomné uznanie stať platným.

Rozdielnosť postojov, stratégií, konaní, vyplývajúcich z mocenskej nerovnováhy (dvoch kást) využíva na typologizáciu ženy, a to: ženy „ženskej“, ženy „emancipovanej“ a ženy „modernej“. Na rozdiel od esencialistických určení vychádza pri ich charakterizovaní z konkrétnych spôsobov správania, konania a uvažovania, ktoré sú reakciou na konkrétnu situáciu. Vychádza teda z existencialistickej myšlienky: čím urobí tá ktorá žena (typ ženy) samu seba, o čo

samu seba prekračuje. „Žena ‚ženská‘ sa tým, že zo seba robí pasívnu korisť, pokúša obmedziť muža na vlastnú telesnú pasivitu, usiluje sa ho chytiť do pasce, spútať ho túžbou, ktorú vyvoláva, robiac zo seba poslušne vec. Žena ‚emancipovaná‘ chce byť naopak, aktívna, chce sa zmocňovať a odmieta pasivitu, ktorú jej muž chce nanútiť. Élise a jej sokyne upierajú mužskej činnosti akúkoľvek hodnotu, vyvyšujú telo nad ducha, náhodnosť nad slobodu, rutinérsku múdrosť nad tvorivú odvahu, no žena ‚moderná‘ prijíma mužské hodnoty, chce myslieť, konať, pracovať, tvoriť rovnako ako muži; namiesto toho, aby ich podceňovala, tvrdí, že sa im vyrovná“ (s. 458).

V nerovnovážnom mocenskom vzťahu medzi pohlaviami, plnom sporov a konfliktov, de Beauvoir konštatuje v správaní žien istú ambivalenciu. V pozadí je opäť jej určenie ľudskej existencie ako dvojzmyselnej, ako ambiguity, ako ambivalencie. Konštatovaním, že ženy „veľmi ochotne miešajú karty“, „hrajú na dvoch javiskách“, chce práve zohľadniť túto ambivalenciu. Má pritom na mysli to, že svoje zbrane utvárajú súčasne z vlastnej slabosti i sily, zneužívajú svoje ženské pôvaby a zároveň sa chcú vyrovnat mužom, spoliehajú na dávne ohľady a pozornosti a zároveň sa dožadujú novej vážnosti a uznania, spájajú tak „staré čaro a mladé práva“. Muž sa v takejto nejasnej „nepoctivej hre“ cíti oklamáný a reaguje nepriateľsky. De Beauvoir nehľadá príčiny tejto situácie v povahe ženy a muža, v nejakých ich psychologických danostiach, ale v tom, že postavenie žien je nejasné, neprehľadné a myslí tým spomínanú ambivalenciu (de B. hovorí o protirečení), teda to, že ona je v situácii aj-aj, v situácii, ktorú jej vnútili, je v pasivite a súčasne sa aktívne

domáha svojej autonómie, svojich práv, svojej slobody voľby. Je, stáva sa aj sebou - aj Druhou. Preto ani boj medzi pohlaviami nemôže nadobudnúť jasnú podobu, lebo „samotná bytosť ženy je neprehľadná, nestojí zoči-voči mužovi ako subjekt, ale ako objekt paradoxne obdarený subjektivitou, chápe **seba** ako seba aj ako **tú druhú**, čo je protirečenie, ktoré vyvoláva dôsledky plné sklamaní“ (s. 458). Boje a spory nemusia byť večné, ale budú trvať dovtedy, kým sa ženy a muži nebudú uznávať ako seberovní, a to nebude dovtedy, kým sa

neprestane reprodukovať obraz ženy ako menejcnnej bytosti a „obnovovať ženstvo ako také“.

Etika ambivalentnosti (ambiguity), ktorá tvorí východisko i teoretický rámec pre Druhé pohlavie, dostáva v nasledovných úvahách konkrétnu a rozmanitú sa vrstviacu podobu. Mechanizmus útlaku vysvetľuje autorka ako úsilie človeka ujsť pred sebou tým, že sa odcudzí v inom človeku, ktorého z tohto dôvodu utláča. Pre neho je namáhavé a riskantné vytvárať o sebe obraz, pretože má starosť, aby v ňom vyzeral mužne, dôležito, nadradene a aby ho aj žena takého akceptovala. „Hrá ko-

médiu, aby ju hrali jemu, aj on je útočný, nepokojný, pociťuje voči ženám nepriateľstvo, pretože sa ich bojí a bojí sa ich preto, že sa bojí osobnosti, s ktorom sa stotožňuje. ... Aj on sa oslobodí, ak sa oslobodí žena. Práve toho sa však obáva, a zaťato sa pridrižiava mystifikácií určených na to, aby žena zostala spútaná vo svojich okovách“ (s. 460).

Zdroj mystifikácie vidí v takom chápaní „ženstva“, v ktorom sa za údel ženy považuje domácnosť, materstvo a všetky pasívne a monotónne povinnosti, ktoré ju oberajú o jej slobodu,

navonok sa však prezentujú ako najvyššie cnosti a ako jedinečné poslanie ženy. V rôznych poetických opisoch sa ako trik používa ilúzia o žene ako privilegovanej bytosti, kráľovnej, inšpirátorky, atď. Vymýšľajú sa ideológie, v ktorých sa zdôvodňuje, že žena chcela a chce taký osud, aký má. Zakrývajú jej, že jej bol vnútený, a to aj výchovou.

Simone de Beauvoir prechádza od kritiky k pozitívnym návrhom, ako by sa obidve pohlavia mohli cítiť lepšie. Jedným zo základných predpokladov odstraňovania závislostí žien je, aby si samy zabezpečili živobytie a zamestnali sa. Sama však uznáva, že nestačí len zmeniť ekonomickú situáciu ženy, hoci tento činiteľ bol a zostáva ako „prvoradý, no pokiaľ ho nebudú sprevádzať mravné, spoločenské, kultúrne dôsledky a pod., ktoré si vyžaduje, nebude sa môcť zrodíť nová žena“ (s. 466). Jej egalitárska vízia sa začína s výchovu dievčatka, pokračuje istou idealizáciou vzťahov medzi mužom a ženou. Nespochybniteľným predpokladom ich rovnosti je však to, aby sa stretávali ako rovnocenní partneri, vychádzajúci z autentickej hrdoosti. Svoj miestami nadšený tón zmierňuje stanoviskom otvorenosti k neznámemu, lebo dnes ani nemusíme vedieť aké rozmanité citové a telesné vzťahy medzi pohlaviami môžu vzniknúť v ďalších generáciách. A to aj preto, lebo medzi mužmi a ženami vždy zostanú nejaké rozdiely. A tak proti téze o „rovnosti v rozdielnosti“, s ktorou viackrát polemizovala, stavia svoju základnú tézu, podľa ktorej môžu v rovnosti existovať rozdielnosti. Zároveň sa tým vyhla nástrahe stotožnenia rovnosti s rovnakosťou. No ešte dôležitejšie je, že problém neformuluje dichotomicky: rovnosť versus rozdielnosť. A tretím aspektom je, že jasne vymedzuje svoje východiskové rovnosti, keď napíše: „Fakt byť ľudskou bytosťou je oveľa dôležitejšie ako všetky osobitosti, ktoré ľudské bytosti rozlišujú“ (s. 469).

Simone de Beauvoir si uvedomuje, že tieto jej úvahy môžu vyznievať veľmi utopicky. Nepopustí však zo základného predpokladu, podľa ktorého, aby bolo možné „obnoviť ženu“, je nevyhnutné, aby ju spoločnosť **naozaj** zrovnoprávnila s mužom. Nedá sa pritom spoliehať na dobrovoľnosť, či veľkodušnosť privilegovaných a nikdy neslobodno podceňovať konzervatívne kruhy, majúce záujem udržať jestvujúci stav. Vývoj však priniesol aj to, že muži museli vo

vlastnom záujme čiastočne emancipovať ženy, čo ich zase posmellilo.

Čo to znamená, oslobodiť ženu? „Znamená to odmietnuť uzavrieť ju do vzťahov, ktoré udržiava s mužom, nie však popierať ich, nech sa chápe ako samostatná, neprestane jestvovať aj preňho. Ak sa aj vzájomne uznajú ako subjekt, zostane každý pre toho druhého druhým, vzájomnosť ich vzťahov neodstráni zákraky, ktoré pramenia z rozdelenia ľudských bytostí na dve oddelené kategórie“ (s. 472).

Ak oslobodenie znamená nájdenie pravého významu, potom má oslobodením ženy aj ľudská dvojica šancu nájsť svoju pravú tvár.

DRUHÉ POHLAVÍ – VĚC VEŘEJNÁ

HANA HAVELKOVÁ

Aspekt 2/ 1994, s. 44 – 45

Le deuxième sexe vyšlo poprvé v nakladateľství Gallimard v Paríži pred čtyřicetipäťti lety. Je to kniha napsaná pro veřejnost, velký apel a především exploze otázek výřečných přímo nebo nabízejících se z materiálu, který autorka snesla. Otevřela dokořán téma vztahu ženy a muže, aby se už nezavřelo. Stala se jednou z biblí novodobého feminismu, a to právem: položila snad všechny otázky jež strukturu feministického uvažování tvoří, takže mnohá další feministická díla jen zkoumala dál ve směru, který Beauvoir naznačila. Druhá vlna dnešního západního feminismu, datující se přibližně od začátku osmdesátých let, byla do jisté míry ve znamení kritického vyrovnání se s Beauvoir – diskuse však dávno ještě není uzavřena. Kniha Druhé pohlaví si tedy svůj veřejný život v západních společnostech vybrala takřka do dna – s námi se však téměř minula, až na krátký, ale intenzivní okamžik setkání v čase i souvislostech Pražského jara. Nabízí se samozřejmě otázka, je-li toto minutí definitivní, je-li pro nás táto kniha skutečně „passé“, je-li zastaralá či překonaná. Vodítkem k odpovědi pro mě v žádném případě není kterýkoli z názorů na Simone de Beauvoir, prezentovaný v prostředí západního feminismu. Tvrdím, že veřejný život Druhé pohlaví v našem prostředí je samostatným příběhem, jehož začátek, vrchol a konec určujeme jen my sami. Proto je velmi důležité rozpomenout se na onen začátek, na to krátké veřejné vystoupení

Druhé pohlaví u nás koncem šedesátých let. Okamžik, kdy se po sedmnácti-osmnáctiletém zpoždění dočkalo svého prvního a posledního vydání v češtině a slovenštině, byl totiž pozoruhodný tím, že kniha byla již natolik slavná, že ji bylo třeba brát vážně, její feministická kanonizace na ni však teprve čekala a proto jí přijetí knihy nemohlo být ovlivněno ani pozitivně, ani negativně.

Slováci a Češi pojali tento fakt velice rozdílným způsobem. Slováci přeložili knihu v plném rozsahu, včetně dedikace, ale bez sebemenšího dodatku. České vydání s neobyčejnou péčí připravil Jan Patočka: je opatřeno předmluvou, čtrnáctistránkovým doslovem, poznámkou o autorce a věcným rejstříkem. Patočka však zároveň celý text zkrátil o více než jednu třetinu vypuštěním některých kapitol a stručným shrnutím jiných. S jistou feministickou jedovatostí lze říci, že se Patočka díla Beauvoir v dobré víře, nicméně mužským způsobem zmocnil, a výsledek je ambivalentní: vyzvedl „hlavní“ teze, aby prezentoval Druhé pohlaví jako významnou filozofickou, přesněji existencialisticky filozofickou událost, ale zároveň vyrobil digest, který potlačil pasáže relevantní z jiných hledisek – jako např. Polemiku Beauvoir s marxismem a psychoanalýzou, nebo informací o tom, jak Napoleonův kodex na sto let zabrzdil ženskou emancipaci, a mnohé jiné.

Pokud jde tedy o práci „s klasikem“, mají dnešní slovenští čtenáři větší štěstí. Patočkovy zmocnění textu je však neocenitelným svědectvím o předfeministické recepci Simone de Beauvoir alespoň částí naší inteligence. Zajímavé přitom je, že Patočka přijíma její nejradikálnější „feministické“ teze, přirovnává je k Hegelovi: „čtenář Beauvoirové spatřuje opět jiný aspekt lidského odcizení – odcizení ženy jako svobodné bytosti mužským živlem, odcizení, které přestože má historický původ, je s to zasáhnout až do přírodního základu lidské existence, do biologických a psychologických struktur“ (s. 396-397).

Zejména však Patočka hodnotí počín Beauvoir z hlediska vývoje francouzského

existencialismu „jako nejpozoruhodnější plod obratu ke konkrétnímu životu, k historii a sociologii“ (s. 395). Vztah mezi mužem a ženou považuje za jednu z nehlubších otázek lidskosti. Proto také ze všech sil hájí odvážnost i rozsah zaměření Beauvoir na tělesnost a sexualitu ženy proti mravokárcům: „Není zajisté nemravnost rozebírat filozoficky nepochybnou skutečnost, že člověk je tvor tělesný, což znamená jedním dechem: určený svým pohlavím a že tato určenost platí pro obě pohlaví stejně, právě tak jako nedílnost duchovní existence, tj. svobody od pouhé instinktivnosti, imanence v ryze vitální sféře. Rozlišovat zde role, přisuzovat jedinému pohlaví za úděl svobodu, překonávání a tran-

scendenci, a druhé konfinovat do imanence je právě ona velká historická lež, kterou Simone de Beauvoir odhaluje jak v reálném společenském životě od prapočátků, tak i ve všem zdánlivém zbožňování ženy v mýtech, které okolo ní upředl a jí vnutil muž svou obrazností, svou převahou, svou mocí.“ (s. 398).

Sledující Patočkovu vstřícnost vůči argumentům Beauvoir nemůžeme si nevybavit dnešní postoje vůči feminizmu, jak je (i za jině) artikuluje například Václav Havel, jenž se pokládá za Patočkova žáka: „feminismus je dada“ (Do různých stran), nebo filozof Ladislav Hejdlánek: „Feminismus je nemocná ideologie, která nepočítá s dětmi“ (Interview v časopise *Vokno*), nebo jak byly prezentovány v časopise *Prostor*

č. 20, který hýčká právě ony mýty. Všem těmto přístupům je společné, že nereflktují svůj postoj, nedostaly se ještě na tu úroveň, kde stojí Beauvoir s argumenty, které, jak mnozí věděli, v šedesátých letech i u nás, je třeba brát vážně. Je žádoucí, abychom vrchol čtení Druhé pohlaví měli ještě před sebou – je to slušná meta.

Má to jeden háček: je tu přece již tolik vynikajících feministických prací, které jsou přesnější a subtilnější, a saháme přece nejraději po tom nejnovějším. Ale v tom našem příběhu musíme tuto námitku umět i obrátit: všechny ty práce patří k diskursu, který má Druhé pohlaví hluboko

**S jistou
feministickou
jedovatostí
lze říci,
že se Patočka
díla Beauvoir
v dobré víře,
nicméně
mužským
způsobem
zmocnil,
a výsledek
je ambivalentní**

v sobě, vždy je mlčky předpokládají. Bez klasika o klasiku nelze. Příkladem může být Public Man, Private Woman od Jean Bethke Elshtain (1981), která Beauvoir vytýká právě práci s pojmy imanence a transcendence. Tvrdí, že porovnávat ženy s muži pomocí takto abstraktních pojmů znamená podrážet jim nohy a nikoli osvobodit je. Hlavní chybou podle Elshtain je, že analýza nevychází ze „sebeporozumění“ (self-understanding) subjektu, tj. ženy, nýbrž z abstraktních charakteristik. Tyto argumenty se však v západním feminizmu začaly rodit až ve třetí dekádě teoretických peripetií, které mají své počátky v čtení Simone de Beauvoir.

Jak můžeme být vůbec schopni přijímat takové argumenty v situaci, kdy si naše obecné povědomí ještě neosvojilo to, co chtěla Beauvoir sdělit především: že pojmy „muž“ a „žena“ jsou do značné míry historickými konstrukty. Český veřejný diskurs vztahující se k otázkám feminizmu rodové identity, jak ho sledují v masmédiích po roce 1989, podvědomě pracuje s něčím, co odpovídá pojmům „transcendentní“ a „imanentní“, ještě je však jako takové neoznačil, natož v nich rozpoznal historické konstrukty.

Patočka tu opět čelí Beauvoir neomylně: „Historická lež je v tom, že se identifikuje mužství s transcendencí (překonáváním dané reality, svobodou) a ženství s imanencí (pozitivním zařazením do automatismu života) – opozice je mezi transcendencí a imanencí v každém z nás, i když je to imanence různá v muži a ženě. (...) otázku samu před ní nikdo nepoložil a nepokusil se ji vyřešit tak filozoficky“ (s. 399). Je zarážející, jak málokdy z těch, kteří se teď u nás ošívají při slovu feminizmu, si uvědomuje, že tu máme co činit z jedním z témat, které se v období normalizace podařilo suspendovat – že přijímají tuto

suspendaci tématu a s ní i suspendaci určité – kulturní – citlivosti.

Říkám-li s plným vědomím, že Druhé pohlaví coby klasiku není možné minout nebo přeskočit, neznamená to, že nechci připustit, že vůbec nezástáro. Táto otázka má ale pro mě několik rovin. První je rovina klasická, o které byla dosud převážně řeč – totiž originální teorie postavená na originálních pojmech, které patří takřkajíc k duchovnímu odkazu bez ohledu na to, jak se s ním dále pracuje – může se s ním přirozeně taky nesouhlasit. To jsou ony velké teze, na které

se zaměřil Patočka. S tím souvisí, ale teoreticky se zcela nekryje, struktura otázek. Beauvoir snad nevynechala jedinou stránku problému rodu: mýty, determinaci rolí v konkrétních společnostech, v západní kultuře zejména, socializaci podle pohlaví, ženina role mateřská a pracovní v historickém pohledu, sexuální zrání ženy, vnitřní konflikty matky-manželky-milenky a podobně. Kniha má dvě hlavní části: Dějiny a Zkušenost – ty pak zahrnují další podkapitoly. Dějiny analyzují vznik patriarchátu a hierarchie pohlaví a opírají se o nesmírně bohatý faktografický materiál. Jsou mimo jiné cenným zdro-

jem odkazů k autorům, kteří se nějak dotkli problému rodu. Oddíl Zkušenost, obsahem dvojnásobný, popisuje a bohatě dokládá literárními výpověďmi, záznamy psychiatrických případů a podobně, tělesný a duševní život ženy, zejména zvláštnosti její sexuální zkušenosti od dětství přes dospívání po život vdané ženy. Je tu pěkně pohromadě to, co se v pozdějších feministických pracích rozptýlilo a specializovalo. Nejen to: u každého z těchto témat je zase pěkně pohromadě hrozen (struktura) myšlenek a argumentů, které stále platí.

Druhou rovinu bych nazvala *historickou*. Označuji tak svůj vztah k pasázím, které už opravdu působí jako z jiného světa. Velká kapitola je tu například věnována traumatu pohlavního zasvěcení, a to zejména o svatební noci. Beauvoir ve své době rozbíjela společenská tabu a otevřeností těchto pasáží vzbudila senzaci. Při čtení těchto pasáží dnes je fascinující pomyslení, že ve skutečnosti se ony neuvěřitelné příběhy neudály zas tak dávno, tady si řekneme, vždyť je to teprve čtyřicetpět let. A vnucuje se myšlenka: i když se sexuální zvyk-

losti u nás jako jinde nepochybně spontánně „modernizovaly“, dobře víme, jak dlouho trvají ty nehlubší změny v člověku a kolik je stupňů k sexuálnímu osvobození a hluboce partnerskému vztahu. Historická četba Beauvoir působí – alespoň na mne – jako memento, neboť říká: to, co tu bylo před čtyřicetpěti lety jako běžná společenská norma, nemůže sice dnes už přežít ve své zjevnosti a křiklavosti, ale nepřezívá tou totéž ve skrytějších formách v míře mnohem větší, než si namlouváme? Je snad vzájemná fyzická a psychická citlivost partnerů samozřejmostí? Vždyť se ukazuje, že značná

část žen v české společnosti ani neví, že znásilnění v manželství je žalovatelný zločin! Těžko tu mluvit jednoduše o zastarání textu. Příklady by dnes byly jistě jiné, ale na druhé straně stále fascinuje obsáhlost, s jakou Beauvoir postihuje problematiku ženské sexuality – dnes jakoby se nám vytratily, celé téma jakoby zpřimitivnilo, zdánlivě se vyřešilo technicky. Tyto úvahy se netýkají jen Simone de Beauvoir. Samotný fakt, že se tato témata vzhledem k absenci feminizmu u nás nestala dost věcí veřejnou ve smyslu kultivované veřejné diskuse, nechal tu pole sice až libertinně uvolněné, ale přesto zanedbané,

a nejvíce asi jeho duševní a duchovní rozměr.

Třetí rovinou je čtení ryze osobní. Je u mě paradoxně dost odděleno od mého čtení odborného, pitvajícího, kde dávám především pozor, abych skvělé myšlenky oddělila od ideologických interpretací, s nimiž je třeba zacházet opatrně. Přiznám se, že si osobně u Druhého pohlaví skoro víc cením jeho neobyčejné živosti, bezprostřednosti, faktu, že ho Beauvoir psala za sebe, že se nemusela ještě starat o feministické proudy a polemiky. Z díla je cítit radost z objevování materiálu, dokladů o předsudcích, tu-

posti, panovačnosti, ale i grotesknosti představ vázaných na (obě) pohlaví, i smutek z často nesmyslně beznadějných osudů žen. V neposlední řadě mě okouzluje vtip a sarkasmus, s nimiž Beauvoir své nálezy komentuje. Mezi pozdějšími feministickými pracemi jsem nenašla žádnou, která by byla jako živá, plná šťávy. I když je teoretická stránka díla impozantní, jsem nakloněn na názoru, že nestárnoucí na něm bude právě toto strhující čtení. Chtěla jsem vybrat něco z toho, co mě zaujalo, ale prostě to nejde. Vytrženo z proudu textu to už není ono.

Druhé pohlaví by mělo být určitě znovu

vydáno, a brzy. V Česku tentokrát v úplném znění, na Slovensku doplněno o základní informace. Než se toho dočkáme, přimlouvám se, aby se ctěné čtenářstvo seznámilo alespoň s jeho Úvodem, v němž autorka formuluje základní a přitom prostý údiv nad tím, že žena je jedině „Druhé“, jež si neklade nárok být subjektem, nýbrž se své pozici být tím Druhým podvoluje, a začíná hledat odpovědi na i dnes stále ještě smysluplnou otázku: „Odkud se bere u ženy táto povolnost?“ (s. 12).

STÁLE DRUHÉ POHLAVIE

Slová priekopníčky feminizmu Simone de Beauvoir znejú pravdivo aj po päťdesiatich rokoch

MAUREEN FREELY

The Guardian, sobota, 6. júna 1999

„Ženu sa nik nerodí: stáva sa ňou. Nijaký biologický, psychický, ekonomický osud neurčuje podobu ľudskej samičky v lone spoločnosti – je to súhrn civilizácie, čo vytvára tento prechodný produkt medzi samcom a klieštencom, označovaný ako ženský (s. 5).“

Tieto riadky stáli pri kolíske súčasného feminizmu. Hoci sa o nich všeobecne predpokladá, že zmenili životy žien vo všetkých kútoch sveta, len málo žien zasiahli do takej miery, ako svoju autorku. Predtým, než Simone de Beauvoir napísala *Druhé pohlavie*, mohla sa spoľahnúť na to, že väčšina ľudí ju vnímala rovnako, ako ona vnímala samu seba: hrala druhé husle popri Jeanovi-Paulovi Sartrovi, filozofickom géniovi.

Jej životným cieľom bolo vysvetľovať svetu existencializmus a bola šťastná, že sa jej dostalo tohto privilégia. Po napísaní *Druhého pohlavia* však už ťažšie zdôvodňovala, že uprednostňuje druhotriedne postavenie. Napokon musela prijať vlastný piedestál.

Chvály za autorstvo „tej knihy o ženách“ neprijímala rada čiastočne preto, lebo vlastne nebola jej jedinou autorkou. Pôvodná myšlienka pochádzala od jej priateľky a kolegyne Colette Audry.

Stretli sa začiatkom tridsiatych rokov v Rouene, kde obe učili na jednej škole. Podľa autorky životopisu Simone de Beauvoir Deirdre Bair bola spisovateľka v tomto období ešte stále apolitická – naplno ju totiž zamestnávala vojna za nezávislosť, ktorú viedla so svojou konvenčnou a náročnou buržoáznou rodinou a ktorú zatiaľ celkom nevyhrala. Jej priateľka Colette Audry však už bola zapálená pre Marxa a keď sa stala členkou Komunistickej strany, príliš dobre si uvedomovala, koľko prekážok musela prekonať len preto, že bola ženou.

Audry bola zmätená zo svojej priateľky Simone, ktorá bola taká spokojná sama so sebou, že si myslela, že pravidlá zväzujúce väčšinu žien nebudú pre ňu problémom. Nikdy totiž nechcela mať deti, dokázala si na seba zarobiť a tešila sa dokonalej rovnosti s mužom, ktorého

STILL THE SECOND SEX

50 years on, the words of feminist pioneer Simone de Beauvoir ring true

MAUREEN FREELY

The Guardian, 6. 6. 1999

„One is not born, but rather becomes, a woman. No biological, psychological or economic fate determines the figure that the human female presents in society; it is civilisation as a whole that determines this creature.“

These are the lines that gave birth to contemporary feminism. They are 50 years old this month. Although credited with transforming the lives of women everywhere, they affected few women as much as they did their author. Before she wrote *The Second Sex*, Simone de Beauvoir could count on most people to see her as she saw herself: playing the second fiddle to Jean-Paul Sartre, philosopher genius.

Her purpose in life was to explain existentialism to the world and she was happy to enjoy the privilege. But, after *The Second Sex*, it was harder for her to justify her preference for second-class citizenship. In the end she had to accept a pedestal of her own.

If she did not like to be singled out as the author of „that book on women“, it's partly because she was not, strictly speaking, its only author. The original idea came from a friend and colleague named Colette Audry.

The two met in the early Thirties, when they were teaching at the same school in Rouen. According to her biographer, Deirdre Bair, Beauvoir was still apolitical at this stage - consumed in the war of independence she had not yet quite won against her smothering and exacting bourgeois family. But Audry was already consumed with Marx and, once she had joined the Communist Party, only too aware of the many obstacles that stood in her way because she was a woman.

She was perplexed by her smug friend Simone, who thought the rules constraining most women were not going to be a problem for her, as she never intended to have children, was self-supporting and enjoyed perfect equality with a man she considered her intellectual superior.

Satre told Audry that politics was no place for a woman. „He used to make me so angry!“

považovala za nadradeného v intelektuálnej oblasti.

Sartre povedal Colette Audry, že politika nie je pre ženy. „Vedel ma tým vždy tak nahnevať!“ spomína si neskôr. „Hovorievala som mu, že jedného dňa napíšem knihu o svojich skúsenostiach, bude to kniha o ženách a medzi mužmi vyvolá škandál!“

Napokon to však nikdy neurobila. Neskôr, keď jedného dňa roku 1948 sedela v Café Flore, k nej zrazu prišla Simone a povedala: „Pamätáš sa na tú knihu, o ktorej si vždy rozprávala, keď sme boli v Rouene? Tú o ženách? Napíšem ju ja.“ Audry odpovedala: „Fajn, výborne.“ Prijala túto správu ako dôkaz, že jej priateľka sa vysporiadala s „vážnou prekážkou“ – zrejme prišla na to, že nie je až taká slobodná ako jej rovnocenný partner.

V skutočnosti to však bol Sartre, kto ju nahovoril, aby napísala Druhé pohlavie. A jej milenc, chicagský spisovateľ Nelson Algren, ju podnietil k tomu, aby dospela na základe porovnaní s rasovou diskrimináciou, ktorou trpeli čierni Američania, pochopila sexuálnu diskrimináciu v širších súvislostiach.

Ako neskôr vyhlásila, bola to tá najľahšia kniha, akú kedy napísala. Len čo objavila nosnú myšlienku – že ženy nie sú kultúrne definované ako ony samé, ale ako Druhý – cítila sa menej ako autor a väčšmi ako „pisár“.

Napriek škandálu, ktorý kniha vyvolala potom, ako prvé úryvky vyšli v *Les Temps Modernes*, Beauvoir sa hneď nevrhla do feministického diania. Úprimne povedané, vtedy totiž neexistovalo nijaké feministické dianie, do ktorého by sa dalo vhrnúť.

Sartrove potreby boli stále na prvom mieste, a tak strávila šesťdesiate roky po jeho boku. Protestovala proti de Gaullovi a vojne v Alžírsku, viedla kampaň proti mučeniu, navštevovala osloboditeľských vodcov po celom svete, aby sa nakoniec v roku 1968 vrátila do Paríža podporiť študentské hnutie. Jej neochabujúca lojalita k Sartrovi a zároveň jej neochota vyjadrovať sa k jeho divokým sexuálnym excesom boli pozoruhodné dokonca aj na vtedajšie pomery a vynesli jej prezývky ako „Notre Dame de Sartre“ a „La Grande Sartreuse“.

Druhé pohlavie si zatiaľ žilo svojím vlastným životom. Keď išla de Beauvoir ako existencialista č. 2 prednášať do zahraničia, obliehali ju davy

she later recalled. „I used to tell him that some day I was going to write a book about my experiences and it would be a book about women, and it would cause a scandal among men!“

But she never got around to it. Then, one day in 1948, Audry was sitting in the Café Flore when Simone came up to her and said: „You know that book you were always talking about when we were in Rouen. The one about women? Well, I'm the one who's going to write it.“ Audry's reply was: „Fine, perfect.“ She took the news as proof her friend had run up against a „serious obstacle“ - possibly she had discovered she was not quite as free as her equal partner.

But, in fact, it was Sartre who talked her into writing The Second Sex. And it was her lover, the Chicago writer Nelson Algren, who encouraged her to come to a broader understanding of sexual discrimination by comparing it with the racial discrimination suffered by black Americans.

It was, she later claimed, the easiest book she ever wrote. Once she had hit upon the governing idea - that women were culturally defined not as themselves, but as the Other - she felt less like an author than a „scribe“.

Despite the scandal the book caused from the moment the first excerpts appeared in *Les Temps Modernes*, Beauvoir did not immediately throw herself into feminist action. To be fair, there was no feminist action to throw herself into.

Sartre's needs still came first, and so she spent the Sixties at his side, opposing De Gaulle and the war in Algeria, campaigning against torture, visiting liberation leaders the world over, and eventually returning to Paris to support the students in 1968. Her unflagging loyalty to Sartre and his causes, and her refusal to complain about his wild sexual excesses, was remarkable, even by the standards of the day, and it earned her nicknames like „Notre Dame de Sartre“ and „La Grande Sartreuse“.

Meanwhile, The Second Sex carried on a life of its own. When Beauvoir went abroad to speak as Existentialist No 2, she found herself mobbed by women who wanted to know about her ideas.

Interest in The Second Sex eventually eclipsed interest in existentialism, and her own

žien, ktoré sa zaujímali o jej myšlienky. Záujem o Druhé pohlavie časom prekryl záujem o existencializmus a jej vlastnú nezanedbateľnú spisovateľskú povest'. Táto zužujúca sa pozornosť ju hnevala, no keď sa v sedemdesiatych rokoch dalo do pohybu ženské hnutie, de Beauvoir sa rozhodla, že je jej povinnosťou podporiť ho.

V rámci hnutia síce nemala žiadnu reálnu moc, ale ako „posvätný netvor“ (monstre sacré) bola veľmi vplyvná. Svedčí o tom aj verejná odozva na jej smrť v apríli 1986. Medzi priateľmi a rodinou v pohrebnom sprievode od Cochinovej nemocnice po Montparnasský cintorín boli štyria ministri Mitterandovej vlády. K sprievodu sa pripojilo ďalších 5 000 ľudí. Boli tam študenti a feministky z celého sveta. Ale bolo tam ešte omnoho viac obyčajných pracujúcich; mnohí z nich priviedli so sebou matky a staré matky súčasníčky de Beauvoir.

Keď sa zhromaždili pri jej hrobe, mnohí reagovali podráždené pri pohľade na jej meno napísané pod menom jej milovaného Sartra. Iní opakovali dávnejšie vyslovené slová spisovateľky a feministky Elisabeth Badinter: „Ženy, ste jej dlžné za všetko!“

V tom čase sme skutočne boli. Ale sme ešte stále? Môže jej poníženie feminizmu vrhať svetlo na problémy, ktorým ženy čelia dnes, alebo prišiel čas, aby sme ju odložili do múzea? Ešte aj po trináástich rokoch je de Beauvoir v anglofónnych oblastiach veľkou novinkou z ženských štúdiách. Tohto roku sa v Paríži stretlo 140 učencov z celého sveta (predovšetkým však zo Severnej Ameriky), aby diskutovali o jej myšlienkach a znovuoživení jej významu ako ikony, vzoru a filozofky. V jej rodnej krajine však jej význam slabne. Predaj Druhého pohlavia vo Francúzsku klesol z 31 296 kusov v roku 1978, 17 377 v roku 1988 až na minuloročných 8 390.

Keď Christine Delphy a Sylvie Chaperon po prvýkrát žiadali Ministerstvo kultúry, aby finančne podporilo vyššie spomínanú konferenciu, zaobchádzali s nimi opovržlivo. Aj ženy, ktoré aktívne bojujú za zrovnoprávnenie – tam aj u nás – veľmi dobre vedia, že ich budú väčšmi rešpektovať, ak nepoužijú slovo „feministický“. Tam aj tu to mladé ženy nemajú ľahké, pokiaľ považujú Druhé pohlavie za relevantné pre svoj život.

Je to férové? Pri listovaní v knihe môže každý nájsť mnoho dôvodov, aby ju považoval za

considerable reputation as a novelist. This narrowing of focus irked her, but once the women's movement did get going in the early Seventies, Beauvoir decided it was her duty to support it.

She did not have any real power inside the movement, but the extent of her influence as its „sacred monster“ is clear from the public response to her death in April 1986.

Four former Ministers of the Mitterrand government were among the friends and family members who followed the hearse from the Cochin Hospital to the Montparnasse cemetery. A crowd of up to 5,000 followed the cortège.

There were scholars and feminists from all over the world. But there were many more ordinary working people, many of whom had brought with them mothers and grandmothers who were Beauvoir's contemporaries.

As they filed past the grave, some reacted in anger at the sight of her name sitting under that of her beloved Sartre. Others echoed what the writer and feminist Elisabeth Badinter had said earlier: „Women, you owe her everything!“

At the time, we did. But do we still? Can her brand of feminism shed light on the problems women face today, or is it time to put her into a museum? Thirteen years on, she is still big news in the anglophone division of women's studies. This year 140 scholars from all over the world (but mostly from North America) met in Paris to discuss her ideas and to reassert her importance as icon, example and philosopher. But her influence in her native country is waning. The sales of The Second Sex in France have gone from 31,296 in 1978, to 17,377 in 1988, to only 8,390 last year.

When Christine Delphy and Sylvie Chaperon first went to the Culture Ministry to ask for funding for the above-mentioned conference, they were „treated with contempt“. There, as here, even women who are actively fighting for equality know they stand a far greater chance of being taken seriously if they avoid using the word „feminist“. And there, as here, young women have a hard time seeing The Second Sex as relevant to their lives.

Is this fair? Anyone leafing through it can find many reasons to dismiss it as a period piece. Her descriptions of married life are rooted in childhood memories of the Belle Epoque. Her dismissals of motherhood are as dated.

dobovú. Jej opisy manželského života pramenia z detských spomienok z Belle Epoque. Jej odmietanie materstva vychádza z rovnakého obdobia. De Beauvoir mala talent na skvostne všeobecné výroky, ktoré hovorili všetko a nič, ako napríklad: „Materstvo je obyčajne zvláštna zmes narcizmu, altruizmu, jalového fantazírovania, úprimnosti, zlých úmyslov, oddanosti a cynizmu.“ S obľubou tiež miešala dohromady vedu a názory, fakty a výmysly. Ale jej sila ako mysliteľky spočíva v schopnosti klásť správne otázky: „Ako môže človek v situácii ženy dospieť k naplneniu?“ pýta sa de Beauvoir v predslove. „Ktoré cesty sa žene otvárajú? Ktoré sú neschodné? Aké okolnosti obmedzujú slobodu ženy a ako ich možno prekonať?“ Mnohé z mýtov obmedzujúcich ženy, ktoré objavila v biológii, psychoanalýze, filozofii, ekonomike a politickej teórii existujú dodnes rovnako ako pred 50 rokmi, preto jej komentáre zostávajú naďalej kontroverzné.

Jej diskusie o ženách v mýtoch, literatúre a histórii sú, naopak, natoľko súčasťou našej dnešnej kultúry, že ich ťažko možno považovať za „feministické“. Také sú aj jej opisy toho, ako sa z dievčat „robia“ ženy a ako sú – ako ženy – obmedzované. V dnešnej „ženskej agende“ nie je nič, čo by nemalo svoj predobraz v tejto knihe.

O problémoch so sexualitou, požiadavkách práce v domácnosti a neurčitosti reprodukcie píše tak, že máme pocit, akoby svoju knihu napísala len včera. A mimoriadne súčasná je v opisoch „žien v prechode“.

„Dnešné ženy“, napísala, „sú na ceste k tomu, aby zosadili mýtus ženskosti z trónu: začínajú konkrétnym spôsobmi potvrdzovať svoju nezávislosť; ale nie je pre ne jednoduché žiť plne životom ľudskej bytosti.“

Nová nezávislá žena je rozpoltená medzi „svojimi profesionálnymi záujmami a problémami svojho sexuálneho života; je pre ňu ťažké nájsť medzi nimi rovnováhu; ak sa jej to podarí, je to za cenu ústupkov, obetí, akrobacie, ktoré si vyžadujú, aby bola v neustálom stave napätia.“

Simone de Beauvoir nikdy nezabudla na to, čo znamená „stávať sa ženou“ a koľko treba bojovať za to, aby sa žena stala niečím viac než na čo bola vycvičená. Opísala, ako ťažké bolo uspieť v tomto boji, no zároveň ukázala, že dôležité bolo nepofaľiť v úsilí, lebo to dávalo životu hodnotu.

She has a knack for magnificent sweeping statements that say everything and nothing - as in: „Maternity is usually a strange mixture of narcissism, altruism, idle daydreaming, sincerity, bad faith, devotion and cynicism.“ She is cavalier, too, in mixing science with opinion and fact with fiction. But her greatness as a thinker lay in her ability to ask the right questions.

„How can a human being in a woman's situation attain fulfilment?“ she asked in her preface. „Which roads are open to her? Which are blocked? What circumstances limit woman's liberty and how can they be overcome?“

Many of the woman-limiting myths she uncovered in biology, psychoanalysis, philosophy, economics and political theory are as potent today as they were 50 years ago, and so her comments continue to be controversial.

Her discussions of women in myth and literature and history are, by contrast, so much part of our culture now that they hardly count as „feminist“. So are her descriptions of the way girls are „made“ into women, and - as women - constrained. There is nothing on the „woman's agenda“ that is not prefigured in this book.

She writes about the problems of sexuality, the exigencies of housework and the ambiguities of reproduction, in a way that makes you feel she wrote the book yesterday. And nowhere is she more hauntingly contemporary as in her descriptions of the „woman in transition“.

„The women of today“ she wrote, „are in a fair way to dethrone the myth of femininity: they are beginning to affirm their independence in concrete ways; but they do not easily succeed in living completely the life of a human being.“

The newly independent woman is torn „between her professional interests and the problems of her sexual life; it is difficult for her to strike a balance between the two; if she does, it is at the price of concessions, sacrifices, acrobatics, which require her to be in a constant state of tension.“

Beauvoir never forgot how it felt to „become a woman“, and what a struggle it was to become more than the woman you'd been trained to be. Even as she described how unlikely it was to succeed in this struggle, she made it clear

Na rozdiel od množstva jej nasledovníkov, Beauvoir nikdy nepokladala rovnosť za cieľ sám osebe. Feminizmus bol len súčasťou širšieho projektu sociálnej spravodlivosti a ľudských práv.

Aj v okamihoch najväčšej sofistikovanosti nezabúdala na pohľad svojich čitateľov a brala ich ako rovnocenných Druhých. Rozsah ani veľkorysosť jej vízie zatiaľ nikto neprekonal.

Preto nám má ešte stále čo povedať a jej Druhé pohlavie je aj po päťdesiatich rokoch tou najlepšou knihou o ženách, aká bola dosiaľ napísaná.

Z angličtiny preložili
Barbara Lášticová a Martin Resutík

that the important thing, the thing that gave life value, was to keep trying.

Unlike so many of her successors, she never saw equality as an end in itself. Feminism was only part of a larger project of social justice and human rights.

Even at her grandest moments, she still situated herself with her readers, as equal Others, on the outside looking in. No one has come close to matching the scope or generosity of her vision.

And that's why she still has a lot to say to us and why The Second Sex, at 50, is still the best book about women ever written.

„SOM FEMINISTKA“

Rozhovor ALICE SCHWARZER

so Simone de Beauvoir

Aspekt 2/ 1994, s. 12 - 13

Kniha Druhé pohlavie od Simone de Beauvoir je ešte vždy najdôležitejšie teoretické dielo nového feminizmu. Napriek tomu bola autorka až do začiatku sedemdesiatych rokov antifeministka; bola presvedčená, že s nástupom socializmu by sa otázka žien automaticky vyriešila. Išlo preto o prekvapenie, keď v roku 1972 v interview s Alice Schwarzer prvý raz verejne vyhlásila: „Som feministka.“

Alice Schwarzer: Vaša analýza situácie ženy je ešte stále najradikálnejšia. Od vydania knihy Druhé pohlavie v roku 1949 nezašiel žiaden autor ďalej ako vy, a vy ste inšpirovali aj nové ženské hnutia. Ale až teraz – po dvadsiatich troch rokoch – ste sa po prvý raz aktívne angažovali v konkrétnom a kolektívnom boji žien. V Paríži ste s Francúzkami vyšli do ulíc a zúčastnili ste sa na medzinárodnom pochode žien. Prečo?

Simone de Beauvoir: Pretože v posledných dvadsiatich rokoch sa situácia ženy skutočne nezmenila. Napríklad vo Francúzsku bolo dosiahnutých len zopár drobností v súvislosti so sobášom a rozvodom. Tiež antikoncepcné prostriedky boli o niečo viac rozšírené, ale nie v dostatočnom množstve, pretože len 7% Francúžok používa antikoncepcné tabletky. A v každom prípade sú ženy obmedzené na zamestnania ako sekretárka, zdravotná sestra a veľmi zriedka riaditeľka nejakého podniku alebo lekárka. Tie najzaujímavejšie kariéry sú im odopierané a v rámci jednotlivých povolání sú muži opätovne vytvorili bariéru. To všetko ma priviedlo k uvažovaniu. Myslela som si, že je nutné, aby ženy, želajúce si zmenu svojho postavenia, vzali svoj osud do vlastných rúk. Keď sa „ma ženy z francúzskeho ženského hnutia opýtali, či by som s nimi nechcela spolupracovať na manifeste za interrupcie, v ktorom sme sa sami obvinili z interrupcie, pomyslela som si: To je správna cesta, upútať pozornosť na najväčší škandál, ktorý v súčasnosti vôbec existuje, na zákaz interrupcií! Bolo to teda pre mňa celkom priro-

dzené, že som sa na tom zúčastnila a prebrala slogany, s ktorými absolútne súhlasím: Slobodné a bezplatné interrupcie a antikoncepcia! Slobodné materstvo! (...)

Okolo pojmu feminizmus existuje veľa nedorozumení. Aká je vaša definícia feminizmu?

Pamätám sa, že na konci Druhého pohlavia som povedala, že som antifeministka, pretože som si myslela, že problémy žien sa na ceste k socializmu vyriešia samy. Feministi sú ženy, alebo dokonca muži, ktorí (snád v súvislosti s triednym bojom, ale aj mimo neho) bojujú za ženy bez toho, aby vyžadovaná zmena bezpodmienečne závisela od spoločnosti. V tomto zmysle som dnes feministka. (...)

Čo si myslíte vo všeobecnosti o novom feminizme? O týchto bojovných mladých ženách, ktoré sú radikálnejšie ako kedykoľvek predtým?

Viete, že v ženských hnutiach – predovšetkým v Amerike, kde sa dostali najďalej – existuje široké spektrum tendencií. To platí o Betty Friedan, ktorá je značne konzervatívna, až po SCUM, ktoré sú za kastráciu všetkých mužov. Vo Francúzsku existuje vo vnútri hnutia viacero tendencií a ja som práve za tú, ktorá sa pokúša spojiť emancipáciu žien s triednym bojom. Myslím si teda, že špecifický boj žien súvisí aj s bojom, ktorý musia viesť muži a preto odmietam úplne zavrhnutie mužov. (...)

Veríte na politickú nutnosť toho, že istá obmedzená časť žien zachádza ďalej, až k nenávisti k mužom?

Možno. Možno to nie je zlé, že niektoré ženy sú skutočne úplne radikálne a muži totálne odmietajú. Tieto ženy by mohli so sebou strhnúť aj tie, ktoré sú na základe vlastnej nedostačujúcej motivácie pripravené uzavrieť s mužmi kompromis. To je dosť možné. (...)

Aké konkrétne možnosti oslobodenia žien vidíte – individuálne a kolektívne?

Ako úplne prvé: ženy musia pracovať mimo domácnosti. Po druhé, keď je to možné, musia si odoprieť vydaj. Ja som sa tiež mohla vydať za Sartra, ale myslím si, že sme boli múdri, keď sme to neurobili. Keď je totiž človek zosobášeny, tak

s ním ľudia jednú ako so zosobášeným. Človek, ktorý uzavrel manželstvo, vôbec nemá tie isté vzťahy k spoločnosti ako slobodný človek. Sobáš je nebezpečný pre ženu. Dôvody preň však môžu existovať: Rodičia, ktorí nie sú zosobášení a chcú mať deti, to majú ešte vždy veľmi ťažké, pretože dieťa má potom v živote veľa problémov. No podľa môjho názoru je lepšie nerobiť to. Čo sa ale ráta, keď chce byť človek skutočne nezávislý, je zamestnanie, práca. To je moja rada pre všetky ženy, ktoré sa ma na to pýtajú. Zamestnanie, tento najnutnejší predpoklad, im dovoľuje dať sa rozvíjať, ak chcú. Tak môžu živiť seba a svoje deti; nie sú od nikoho závislé a môžu sa v živote realizovať. Práca ale tiež nie je žiaden záračný prostriedok. Viem veľmi dobre, že hodinová mzda nejakej robotníčky alebo upratovačky ich nerobí práve nezávislými. Viem, že dnes práca nielen oslobodzuje, ale aj odcudzuje. Následne musia ženy často voliť medzi odcudzením ženy v domácnosti a ženou vykonávajúcou zamestnanie. Napriek tomu je ale práca prvým predpokladom nezávislosti. (...)

Máte víziu sveta, kde budú ženy oslobodené?

Nemyslím si, že je niečo mimoriadne, čo možno od ženskosti očakávať. Napriek všetkému je to asimilácia, o ktorú sa usilujeme, a nie utvorenie špecificky ženských kvalít. Neverím, že keď ženy dosiahnu rovnoprávnosť, vytvorí niečo mimoriadne zaujímavé, poetické, teda ženské hodnoty. Je fakt, že univerzálna kultúra, civilizácia, a hodnoty sú všetky utvárané mužmi. Ale podobne ako proletariát odmieta, že buržoázia je univerzálna trieda, bez toho, aby zamietal všetky buržoázne hodnoty – skôr si ich privlastňuje – tak isto by si mali ženy privlastniť hodnoty, vytvorené mužmi namiesto toho, aby ich odmietali. Pri tvorbe univerzálnych hodnôt im často muži udávali svoj vlastný tón. Spojili oboje – univerzálnosť a mužskosť – veľmi ľstivým, subtilným spôsobom. Ide o to, odlíšiť jedno od druhého a odstrániť zákal. Je to možné a je to jedna z úloh, ktorú ženy majú. Ale čo z toho vyplýva: odmietnuť mužský model? Keď sa žena učí karate, tak je to predsa mužské. Ale ja považujem za dobré, keď to robí. Človek nesmie odmietať svet mužov, pretože ten je svetom vôbec. A koniec koncov aj náš svet. Žena môže tak isto ako muž vytvoriť niečo iné, niečo nové.

Ale nemyslím si, že vytvorí nové hodnoty. Keď v to človek verí, tak verí v ženskú prirodzenosť, proti čomu som sa vždy bránila. Všetky tieto teórie musia byť zmietnuté zo stola.

Ste za násilie pri oslobodzovaní žien?

Podľa situácie, aká je dnes, áno. Do určitej miery. Keďže muži sa ženám prihovárajú násilím – svojou vlastnou rečou, svojimi znásilneniami, obťažovaním, zauchami – mali by sa ženy tiež brániť násilím. (...)

Boj hnutia za oslobodenie žien býva často spájaný s bojom za povolené interrupcie. Chcete aj vy osobne vychádzať z tohto štádia?

Samozrejme. Myslím si, že s hnutím žien budem ešte pracovať na mnohých veciach. Povolenie interrupcií je dôležité, veľmi dôležité, ale nie je to nič viac ako predpoklad oslobodenia žien.

Z nemčiny preložila Slavomíra Pokorná

SIMONE DE BEAUVOIR NA SLOVENSKU

VIERA KLEMENTOVÁ

Písané pre K&K

Simone de Beauvoir má v dejinách filozofického myslenia akési neurčité postavenie, akoby jej najznámejším atribútom bol celoživotný partnerský zväzok s populárnym francúzskym filozofom Jeanom-Paulom Sartrom a akoby tento fakt legitimoval i jej figurovanie vo filozofických encyklopédiách a slovníkoch. V tzv. filozofickom „mainstreame“ sa o význame jej teoretickej práce mlčí. Netvrdím, že S. de Beauvoir je úplne prehliadaná, ale faktom zostáva, že patrí k tým osobnostiam, ktoré žnú zaslúženú slávu väčšinou len v takpovediac „okrajovejšej“ filozofii, za akú je doposiaľ považovaná feministická filozofia.

Napriek tomu, že sa zdá byť autorkou jedinej filozofickej knihy, jej známa štúdia Druhé pohlavie nezostáva tou najdôležitejšou prispievateľkou do sveta „veľkej filozofie“. Svojou celoživotnou publicistickou činnosťou, politickou angažovanosťou, hodnotnou umeleckou tvorbou, ako i svojim nekonformným životným štýlom razila cestu myšlienkam moderného ženského hnutia nielen vo Francúzsku, ale na

celom svete. Jej meno sa už počas jej života stalo symbolom – práve ona najkomplexnejšie poukázala na až neuveriteľné protirečenia charakteristické pre existenciu žien v dejinách, ale i v súčasnej spoločnosti. Simone de Beauvoir patrí k tým, ktorí zo svojho života, z histórie svojej lásky, svojich vášní a svojich omylov vystavali svoje najznámejšie, najskúmanejšie umelecké dielo – všeobecná legenda o nej ďaleko predbieha znalosť faktov z jej života a tvorby.

Povojnové Slovensko bolo napojené na aktuálne dianie a myšlienkové prúdy vytvorené najvýznamnejšími európskymi osobnosťami, medzi ktoré patrila aj Simone de Beauvoir, Sartre a Merleau-Ponty. Na pozadí prezentácie diel de Beauvoir na Slovensku stáli úzke vzťahy slovenských intelektuálov a francúzskej kultúrnej elity ešte z predvojnového obdobia.

Dramatické dielo Simone de Beauvoir bolo slovenskej kultúrnej verejnosti prvýkrát predstavené 15. marca 1947 premiérou jej jedinej hry *Neužitočné ústa* (*Les bouches inutiles*) na doskách Slovenského Národného divadla v Bratislave. Zaujímavé scénické spracovanie L. Vychodila (originálne makety hradieb stredovekého mesta), dramatické nasvietenie, výkony slovenských hercov (najmä M. Prechovskej, M. Berana a V. Záborského) v réžii J. Budského; a nepochybne aj istý hlad divákov po kvalitnom divadle v povojnovom období prispeli k úspechu tejto náročnej drámy.

Autor výborného slovenského prekladu a vtedajší dramaturg ND Jozef Felix na margo tejto divadelnej udalosti do bulletinu napísal: „A myslím, že bolo aj povinnosťou Národného divadla, i za cenu určitého odosobnenia pri hodnotení tejto drámy uviesť ukážku západoeurópskej divadelnej tvorby, ktorá kráča novými cestami, tak isto ako novými cestami kráča aj dráma na európskom východe. Uzavierať sa nemožno. Našou povinnosťou je poznávať.“

V referáte o premiére tejto divadelnej hry sa od Jozefa Štefánika, taktiež romanistu, dozvedáme: „...Simone de Beauvoir necháva v tejto svojej dráme hlavným postavám vyslovovať myšlienky, ktoré sú priamo základnými tézami existencializmu... Autorka tieto svoje idey aplikovala na historickom materiále zo XIV. storočia a *Neužitočné ústa* majú pred ostatnými existencialistickými hrami tú prednosť, že je tento materiál dobre stvárnený i zo stránky dramatic-

kej. (...) Inscenácia tejto hry patrí k najúspešnejším predstaveniam, aké sme kedy na scéne ND videli.“¹

V zaujímavom programovom bulletinu vydanom pri tejto príležitosti nájdeme napríklad báseň J. Kostru *Zuby*, článok *Niekoľko poznámok k dráme S. de Beauvoir* od I. Terena, vybrané myšlienky zo Sartrovej slávnej prednášky *Existencializmus je humanizmus*, aktuálnu správu R. Laporta z *Almanach Lettres* o parížskej divadelnej scéne roku 1945/46, ale najmä dve úvahy J. Felixa, kde vyjadruje svoj názor na hru. So zaujatím píše o existencializme a vplyve, aký mal na francúzsku autorku a otvorene polemizuje i s najrozšírenejšou námietkou proti tejto filozofii: „Ide len o to, aby sme nepodľahli fráze o optimizme, ktorý je často synonymom plochosti, a pesimizme, ktorý zavše môže byť výrazom pravdy. A aby sme rozlíšili pesimizmus od nihilizmu...“² V roku 1947 sa na slovenskom knižnom trhu objavuje i ďalšia kniha Simone de Beauvoir (okrem už spomínanej drámy „*Neužitočné ústa*“, ktorú vydal Tranoscius v Liptovskom Sv. Mikuláši). Je to román z roku 1945 *Krv iných* (*Le sang des autres*), ktorý vydala Živena v Turčianskom Sv. Martine ako „prvý existencialistický román v slovenčine“³, a to vo vynikajúcom preklade Zory Jesenskej.

Kritickú reflexiu na obe diela nájdeme v *Slovenských pohľadoch*. Zoltán Rampák tu nazýva *Krv iných* románom Mníchova, ktorý upozorňuje na dramatickú osudovosť ľudského konania v mieri aj v krízovej vojnovej situácii. Táto intelektuálna problematika sa dotýka každého jednotlivca a podľa jeho mienky je práve v našom spoločensko-politickom kontexte mimoriadne aktuálna. Existenciálna dráma *Neužitočné ústa* má podľa Rampáka u nás dokonca veľmi priaznivé podmienky na prijatie a pochopenie, pretože „...má svojimi tvárnymi prostriedkami veľmi blízko k vývodiacim tendenciám dramatiky slovenskej.“ Rampák porovnáva túto drámu s textami I. Barča a odporúča tiež štúdium myšlienok existencialistickej filozofie, ktorá môže svojim morálnym rozmerom veľmi obrodne vplyvať na našich umelcov.⁴

Ďalšiu etapu recepcie diela Simone de Beauvoir na Slovensku predstavujú šesťdesiate roky. Pomocou novinových článkov môžeme rekonštruovať návštevu našej autorky a jej životného partnera v Bratislave v roku 1963. V jeseni

roku 1963 prijali Simone de Beauvoir a Jean-Paul Sartre pozvanie Zväzu československých spisovateľov a navštívili na desať dní Československo. Bratislava ich privítala 15. novembra 1963. Hneď v prvý deň svojho „slovenského“ pobytu sa stretli v hale hotela Carlton s predstaviteľmi kultúrnej verejnosti a novinármi. Po neformálnom úvodnom slove spisovateľa Dominika Tatarku odpovedali obaja hostia tri a pol hodiny ochotne na mnohé otázky týkajúce sa literatúry, filozofie, postavenia intelektuála v spoločnosti a vývoja myšlienok socializmu vo svete.

Na druhý deň navštívili francúzski hostia redakciu významného spoločenského periodika *Kultúrny život*.⁵ Diskutovali tam s takými poprednými slovenskými intelektuálmi, akými boli napr. Ján Števček, Dominik Tatarka, Alexander Matuška, Peter Karvaš a ďalší.

V rámci rozsiahlejšieho rozhovoru boli Simone de Beauvoir adresované iba dve otázky literárnokritického charakteru.

„Otázka pre Simone de Beauvoir: Aké pohľadky vás viedli ku písaniu memoárov, keďže ste sa aj vo svojej románovej tvorbe držali v podstate, aj keď prirodzene v umeleckej štylizácii, faktov blízkych vašej osobnej skúsenosti? V čom vidíte príčiny rozkvetu a zvýšeného záujmu o túto memoárovú literatúru v povojnovom období?“

Spisovateľka v odpovedi zdôraznila svoj postoj k tzv. novému románu, ktorého výrazové prostriedky považuje za vykonštruované a neživotné, v porovnaní so silou memoárovej literatúry, spočívajúcej v autenticite, s ktorou sa čitatelia môžu identifikovať. Potom hovorila o celkovom zmysle umeleckého vyjadrovania prostredníctvom románov a memoárovej tvorby:

„Vždy som túžila rozpovedať svoje detstvo a svoju mladosť na ktorú som na jednej strane spomínala s láskou a ktorú som súčasne aj nenávidela. Pôvodne som vôbec nemyslela na to, že by som v tom pokračovala. Ale keď som dokončila prvý zväzok, položila som si v duchu otázku, kam ma to všetko nakoniec dovedlo. A tak som sa rozhodla, že na to odpoviem. Predovšetkým mňa samotnú zaujímalo evokovať pre seba minulosť, a to nielen moju osobnú, ale tiež dobu, v ktorej som ju prežívala. A preto som na dlhší čas prerušila prácu, keď som

dospela k roku 1944, lebo ma to morálne i fyzicky veľmi vyčerpalo. Zaváhala som tiež, lebo sa mi zdalo neskromné hovoriť toľko o sebe. Ale súčasne sa mi zdalo, že musím pokračovať a dospieť približne až k východiskovému bodu, z ktorého píšem, a usilovala som sa povedať viac o dobe, v ktorej žijem, ale súčasne povedať aj viac o sebe, dať proste viac z toho i onoho. A podľa môjho názoru je veľmi dôležité, aby sa čo najväčší počet ľudí pokúsil podať čo najvernejší, najpravdivejší obraz doby, v ktorej žijú, lebo len na základe toho bude možné pristúpiť k úplnej historickej či románovej rekonštrukcii doby.“

Alexander Matuška, známy slovenský literárny kritik, sa de Beauvoir opýtal: „Tak Jeanovi-Paulovi Sartrovi, ako aj Mme de Beauvoir sa vo Francúzsku vyčíta, že píšete literatúru a la tēze. Chcel by som vedieť, čo o tom súdi Mme de Beauvoir?“

Simone de Beauvoir: „Ak chceme vylíčiť ľudskú existenciu, musíme ju vylíčiť v istej dvojznačnosti, v určitej kontradikcii, ktorá postupuje a vyvíja sa v cykle diela. Dielo a la tēze je podľa mňa také, ktoré ukončuje priebeh rozporu v určitom okamihu, a tak samozrejme dáva skreslený obraz o celej existencii. Lenže vo Francúzsku existuje taká tendencia považovať za dielo a la tēze každé dielo, ktoré smeruje k nejakému zmyslu. Dielo má vždy nejaký zmysel, či už bolo autorovým úmyslom tento zmysel mu dať, alebo nie. Podľa môjho názoru je vždy lepšie vedieť, aký má byť zmysel diela, ktoré človek tvorí. Preto, kedykoľvek som písala román, divadelné hry alebo spomienky, vždy som myslela na to, aby som nejakým spôsobom dospela, ukázala zmysel toho všetkého o čom píšem. Samozrejme, tento zmysel sa musí stávať odrazom sveta a nesmie sa na konci uzavrieť, pretože potom by sme dospeli k dielu a la tēze.“⁶

Odpovede S. de Beauvoir vyznievajú v celkovom kontexte rozhovoru ako svieže a neschematické vyjadrenia mysliteľky, ktorá je zároveň i angažovaná spoločensko-politickou aktivistkou, zasadzujúcou sa o ľudské práva žien a politických väzňov. Posledný deň svojho krátkeho pobytu na Slovensku venovali de Beauvoir a Sartre návštevu Domova spisovateľov v Budmericiach, kde opäť besedovali s mnohými slovenskými autormi a žurnalistami. Potom

odcestovali do Prahy, kde sa zúčastnili na slávnostnej premiére Sartrovej divadelnej hry Väzni z Altony.⁷

Ako reagovali slovenské periodiká na túto vzácnu možnosť konfrontácie a vlastne ojedinelú kultúrnu udalosť?

Časopis *Kultúrny život* publikoval rozsiahly záznam zo spomínanej diskusie v redakcii pod názvom „Štyri otázky Jeanovi-Paulovi Sartrovi a jedna odpoveď Simone de Beauvoir“, v ktorom je však takmer celý priestor venovaný úvahám J. - P. Sartra. Môžeme len s lútosťou konštatovať, že slovenskí novinári prítomnosti de Beauvoir nevenovali väčšiu pozornosť a vnímali ju viac ako Sartrovu spoločničku.

Pod názvom Memoáre Simone de Beauvoir⁸ uverejnili *Slovenské pohľady* taktiež v roku 1963 obsažný článok prekladateľky a publicistky Magdy Gregorovej, ktorý je asi najcennejším zdrojom informácií pre slovenských čitateľov o diele S. de Beauvoir. Gregorová sa zmieňuje dokonca aj o jej filozofických textoch, uvádza mnohé zaujímavé citáty. Čitatelia mali na ďalších stranách takisto možnosť zoznámiť sa s úryvkami z druhého dielu jej memoárov Sila veku (*La force de l'âge*) pod názvom Trio, ako i z románu Pozvaná (*L'Invitée*). Oba texty sa totiž dotýkajú rovnakej témy, a to pokusu o akúsi vyššiu syntézu priateľstva a mileneckých vzťahov v trojuholníku S. de Beauvoir, J.-P. Sartre a Olga Kosakiewiczová.

Časopis *Kultúrny život* pohotovo zareagoval na vydanie posledného dielu memoárov Simone de Beauvoir Sila vecí (*La Force des choses*) v roku 1963, o ktorom sa hovorilo aj pri autorkinej návšteve na Slovensku. Viera Millerová (ktorá o niekoľko rokov preloží jej najpopulárnejšiu prácu Le deuxième sexe) vo svojej krátkej recenzii pod názvom „Beauvoirovej sila stratených vecí“ upozorňuje na najdôležitejšiu črtu jej knihy. Takou je podľa nej skutočnosť, že spisovateľka „...rozpráva o veciach, ktoré sa stali – či už jej alebo iným – tak, ako sa skutočne odohrali, bez najmenšieho pokusu o zjemnenie alebo prikrášlenie.“⁹

Nepochybujem, že práve táto, podľa Millerovej „až drastická úprimnosť“ by bola v tom čase dobre padla slovenskému čitateľovi, presýtenému schematickým, tzv. socialistickým realizmom a budovateľskou poéziou (o to väčšmi, že práve de Beauvoir, podobne ako Sartre, skutočne verila vo víťazstvo marxistických ideálov...).

V roku 1966 vychádza vo vydavateľstve Slovenský spisovateľ v preklade Hany Ponickej najúspešnejší román S. de Beauvoir Mandaríni (*Les Mandarins*), ktorý bol v roku 1954 ocenený slávnou Goncourtovou cenou a stal sa jej najčítanejším dielom na Slovensku. Juraj Špitzer v závere svojej pozoruhodnej štúdie uverejnenej v románe namiesto doslovu konštatuje pristo: „Preklad a vydanie románu Mandaríni znamenajú čin.“ Špitzer sa zamýšľa okrem iného nad faktom, že autorka zostáva popri svojom druhovi, populárnom J. - P. Sartrovi akoby zatienená: „Ak Sartrove meno znamená istú filozofiu, dielo a vplyv, meno S. de Beauvoir vyvoláva predstavu istého života.“ Špitzer nesúhlasí s názorom, že tento román by sa mal redukovať len na akýsi doklad hlavných téz existencialistickej filozofie, alebo že je len vernou kronikou vzrušeného života intelektuálov v povojnovom Francúzsku, pretože „...ide o román, umelecké dielo, ktorého hodnoty existujú nezávisle od duchovnej klímy doby, v ktorej vznikol.“

Najznámejšie dielo Simone de Beauvoir Druhé pohlavie sa na slovenskom knižnom trhu objavuje v roku 1968. Vychádza v preklade Viery Millerovej a je to skutočne dôležitý editorský počín, už aj vzhľadom na skutočnosť, že Druhé pohlavie, ktoré si český čitateľ mohol prečítať už v roku 1966, nie je kompletné.

Presnejšie povedané, jeden z najplyvnejších českých filozofov, profesor Jan Patočka, ktorý dielo prekladal, urobil akýsi autorský výber najzaujímavejších častí tejto knihy a svoje rozhodnutie zdôvodnil takto: „Kniha Simony Beauvoirovej Druhé pohlavie je na jedné straně tak závažná, že její podstatu je nutno českému čtenáři předložit vcelku, ale na druhé straně obsahuje přece jen části, které jsou buď pouhým úvodem k vlastní tezi, nebo takové, že český čtenář k nim nemá tak blízko jako čtenář francouzský...“

Patočka teda niektoré časti rezumuje (ako napr. Úvodnú partiu *Osud*), niektoré časti kráti (napr. *Mýty*) a pomerne mnoho hodnotných kapitol vynecháva (z oddielu *Skúsenosti* sú to kapitoly *Detstvo*, *Matka*, *Lesbička*, *Prostitútky* a *hetéry*, *Od zrelosti k starobe*, *Narcistka*, *Milovníčka*, *Mystička*...). Patočka sa však napriek takejto redukcii (pomerne drastickej, keďže táto veľmi sťažuje pochopenie autorkinho konceptuálneho zámeru) vyjadruje o diele de Beauvoir veľmi pochvalne. Dôrazne oponuje tým moralizátorským a úzkoprsým kritikom, ktorí autorku

pranierovali za zverejnenie mnohých intímnych detailov pri analýzach ženského vnímania sexuality, materstva, manželstva, starnutia, rodu... Český filozof v tejto súvislosti poznamenal: „Jednotlivosti obrazu Beauvoirové lze zajiště kritizovat, ale síla jejího základního vysondování je povznesena nad detaily, protože je to filosofické odhalení podstatného, které je více než empirické povahy.“¹⁰

Millerovej slovenský preklad naproti tomu zostáva bez podobných radikálnych úprav, s akými sa stretávame v českej edícii diela, ale rovnako chýba oddiel Mýty a čo je zvláštne aj posledná kapitola: Nezávislá žena. Na preklad do slovenčiny teda dodnes čakajú úvahy S. de Beauvoir o mýte Večného ženstva v literatúre, ktoré objavila a dešifrovala v dielach vplyvných mužských autorov. (Sú to tieto podkapitoly: Montherlant alebo chlieb znechutenia, D. H. Lawrence alebo falická pýcha, Claudel a Pánova služobnica, Breton alebo poézia a nakoniec Stendhal alebo románovosť skutočnosti.)

V slovenskom vydaní však naliehavo chýba úvod do problematiky od niektorého slovenského filozofa, či filozofky, alebo aspoň doslov – záverečná poznámka, kde by sa čitateľ okrem iného dozvedel napríklad takú dôležitú informáciu, že nemá v rukách kompletný preklad (medzičasom už kultovej) štúdie o žene a jej vzťahu k svetu.

Je to vskutku škoda, že si náš preklad ne našiel i svojho „komentátora – komentátorku“, ktorý/á by podobne ako J. Patočka zaujal erudované stanovisko k posolstvu tejto, mnoho rokov kontroverznej knihy.

Posledná zaujímavá zmienka o osobe S. de Beauvoir zo šesťdesiatych rokov sa nachádza v *Smene* z roku 1968. Michaela Jurovská totiž práve do *Smeny* napísala svoje stručné zamyslenie sa k šesťdesiatinám Simone de Beauvoir pod názvom Žena proti mýtom. Na záver krátko prehliada jubilačných základných diel a biografických údajov Jurovská podotýka: „Pravda, paradoxom a možno aj malou osobnou tragédiou je, že spisovateľka-bojovníčka za skutočnú emancipáciu ženy, filozoficky hlboko zdôvodnenú i keď nie vo všetkom jednoznačne presvedčivú, akosi stále zostáva v úzadí, v tieni svojho druhu.“¹¹

A čo bolo ďalej? Mlčanie. Ak nepočítame pamäti, romány a poviedky Simone de Beauvoir, ktoré boli preložené do češtiny (Velice

lehká smrt, Paměti spořádané dívky, Zlomená žena, Libivé obrázky, Rozhovor s Jean-Paulem Sartrem), zistíme, že slovenskí čitatelia mali možnosť spoznať osobnosť a štýl tejto autorky len veľmi fragmentárne.

Isteže, jej kľúčové texty si cestu na Slovensko našli a nepochybne zarezovali, ale to všetko už nie je príliš aktuálne – odohralo sa to totiž v rokoch 1947, 1963 a 1968...

O novom stretnutí s menom a názormi francúzskej filozofky môžeme hovoriť až po vzniku slovensko-českého kultúrneho feministického časopisu *Aspekt* v roku 1993. Toto periodikum ponúka takisto príležitosť nahliadnúť do teoretických textov, ktoré nadväzujú alebo reagujú na dielo S. de Beauvoir. Jej názory sa v súčasnosti nanovo stávajú predmetom polemík v rámci feministickej teórie a literárnej vedy, prehodnocujú sa jej filozofické závery vzhľadom na nové postavenie emancipovanej ženy v našej spoločnosti, kritizuje sa jej chápanie „rovnosti rodov“, či už v rámci egalitárskej koncepcie, alebo teórií, ktoré sa odvíjajú od kategórie „diferencie“. Rodiaca sa feministická filozofia na Slovensku bude istotne tiež reagovať na rozličné podnety týkajúce sa tejto témy a upriami svoju pozornosť na svoju „neznámu“ priateľku – Simone de Beauvoir. Pri spoznávaní doposiaľ nepreložených prác a skúmaní protirečení života tejto osobnosti je dôležitá skutočnosť, že na Univerzite Komenského v Bratislave prebieha od roku 1994 obsažný prednáškový cyklus *Úvod do feministickej filozofie*, v ktorom sa samozrejme komentuje dielo a význam de Beauvoir ako filozofky. V roku 2001 zastrešilo aktivity skupiny feministických filozofiek novovzniknuté interdisciplinárne Odborné centrum rodových štúdií pri FF UK, v rámci ktorého budú pokračovať výberové semináre týkajúce sa feministických názorov Simone de Beauvoir, ale i filozofickej analýzy jej literárnych prác. Jej náhľady na ambivalentný vzťah matka - dcéra sa stali významnou inšpiráciou pri literárno-kritickej reflexii zobrazovania tohto vzťahu v tvorbe súčasných slovenských prozaičiek v štúdií Etely Farkašovej.¹²

Simone de Beauvoir sa na Slovensku objavila a zapôsobila svojím literárnym dielom, politicko-spoločenskou angažovanosťou i celoživotným vzťahom k filozofii a Filozofovi. Rozhodne však zostáva množstvo nepoložených otázok a nevysvetlených provokujúcich teórií v jej tex-

toch, ktoré neboli doposiaľ sprístupnené slovenským študentov a teoretikom.

- ¹ Pozri ŠTEFÁNIK, J.: Existencialistická hra v ND. In: Čas, 18. 3. 1947.
- ² Rovnakej mienky je i významný slovenský dramatik Peter Karvaš (1920–1999). Tento autor reagoval vo svojich početných drámach a prózach veľmi citlivo a svojsky na myšlienky francúzskeho existencializmu a v našom osobnom rozhovore (16. 4.1997) sa vyjadril, že jediné dramatické dielo Simone de Beauvoir pokladá za myšlienkovovo veľmi silné a významné. P. Karvaš pracoval v období 1946-49 ako dramaturg Novej scény Národného divadla v Bratislave a spolu s J. Felixom odporúčal zaradiť toto predstavenie do dramaturgického plánu ND.
- ³ Pozri Prvý existencialistický román v slovenčine. In: Hlas práce 1947/ 131, 5 (10. jún 1947).
- ⁴ Pozri RAMPÁK, Z.: S. de Beauvoir: Neužitočné ústa, Krv iných. In: Slovenské pohľady, roč. 1947, s. 645 – 8.
- ⁵ Je signifikantné, že v úvodných slovách článkov oznamujúcich príchod známeho „filozofického“ páru na Slovensko je Simone de Beauvoir nazývaná „ženou“, či „manželkou“

významného francúzskeho mysliteľa J.-P. Sartra. Isteže, v krajine tak aktuálne socialistickej a tak historicky katolíckej by asi ani nebolo možné pomenovať ich dlhoročné (hoci nonkonformné!) spolužitie inak...

- ⁶ Pozri Štyri otázky Jeanovi-Paulovi Sartrovi a jedna odpoveď Simone de Beauvoir. In: Kultúrny život, 1963/ 47.
- ⁷ Simone de Beauvoir však návštevu Prahy predčasne prerušila a vrátila sa do Paríža, aby mohla byť v blízkosti svojej umierajúcej matky.
- ⁸ Pozri GREGOROVÁ, M.: Memoáre Simone de Beauvoir. In: Slovenské pohľady, 1963/ 10.
- ⁹ Pozri MILLEROVÁ, V.: Beauvoirovej sila stratených vecí. In: Kultúrny život, 1963/ 50.
- ¹⁰ Patočka 1966 s. 398.
- ¹¹ Pozri JUROVSKÁ, M.: Žena proti mýtom. In: Smena, 9. 1. 1968.
- ¹² FARKAŠOVÁ, E.: Tá druhá - alebo dvojníčka? Obraz matersko-dcérskeho vzťahov v prácach súčasných slovenských autoriek. In: Žena - jazyk - literatúra. Zborník z medzinárodnej konferencie, PF. Ústí nad Labem, 1998.

SARTROVA SEXUÁLNA OTROKYŇA?

LOIS McNAY

The Times Literary Supplement, 12. októbra 2001*Recenzia na knihu Nancy Bauer Simone de Beauvoir: Philosophy and feminism, Columbia University Press 2001*

Keď roku 1949 vyšla kniha Druhé pohlavie, vyvolala búrlivé protesty a zároveň mala veľký úspech. Francúzska tlač označila Simone de Beauvoir za frigidnú vyzdolanú paničku, ktorú nikto nikdy poriadne nepomiloval. Reakcia na knihu bola taká nenávisť, že Beauvoir musela prestať navštevovať kaviarne na ľavom brehu Seiny, ktoré zohrali ústrednú úlohu v jej intelektuálnom raste. Konzervatívna Amerika päťdesiatych rokov jej prácu okamžite odmietla ako filozoficky neoriginálnu a ponížila ju na výsledok milostnej aféry so Sartrom. Vyznieva to zo slov jedného z kritikov, ktorý Beauvoir označil za „tú ženu, jeho priateľku, ktorá napísala knihu ženského protestu.“

Tieto dva názory – že Beauvoir nie je dobrá filozofka a že jej prácu možno interpretovať cez prizmu jej ľúbostného života –, neustále prevládajú v kritických reakciách na jej myšlienky. Dokonca aj feministky, ktoré od konca šesťdesiatych rokov urobili veľa pre znovu uznanie významu Simone de Beauvoir ako mysliteľky, sa ponosujú na jej neschopnosť vymaniť sa zo Sartrovho emocionálneho a intelektuálneho otroctva. Hoci Druhé pohlavie sa často považuje za začiatok povojnového feminizmu, množstvo feministiek cíti, že Beauvoir podporuje maskulínne ciele a hodnoty zjavne presvedčená, že ak sa ženy chcú vymaniť z útlaku, mali by sa väčšmi usilovať o to, aby boli ako muži, a nie oslavovať to, čím sa od mužov líšia. Nedávno však v rámci feminizmu vznikla revizionistická tendencia, podľa ktorej má Druhé pohlavie významné filozofické a politické dôsledky a Beauvoir sa ani zďaleka nepodriaďuje Sartrovej intelektuálnej paradigme. Naopak, ponúka originálne čítanie Hegela, spochybňuje niektoré zo základných princípov existencializmu jej životného partnera. Argumentačne bohatá a inteligentná kniha Nancy Bauer rozvíja práve túto revizionistickú líniu diskusie.

Bauer sa zameriava na ústrednú úlohu Hegelovej dialektickej filozofie medzi francúzskymi intelektuálmi povojnového obdobia. Význam

SATRE`S SEX SLAVE?

LOIS McNAY:

The Times Literary Supplement, 12.10. 2001*A book review of Nancy Bauer's Simone de Beauvoir. Philosophy and feminism. Columbia University Press 2001*

When The Second Sex was published in 1949, the angry outcry it provoked was as great as its success. Simone de Beauvoir was accused in the French press go being a frigid bluestocking who had never properly been made love to. Such was the hostility of reaction that she had to stop frequenting the cafés on the Left Bank which had played a central role in her intellectual formation. In the conservative America of the 1950s, her work was dismissed as philosophically unoriginal and trivialized as the result of her affair with Jean-Paul Sartre, evident in the words of one critic who referred to her as „that woman, his friend, who wrote a book of feminine protest.“

These two ideas, that Beauvoir is no good as a philosopher and that, ultimately, her work can be interpreted through the filter of her love life, still prevail in critical responses to her thought. Even feminists who did much, from the late 1960s onwards, to instigate a reassessment of Beauvoir`s significance as a thinker, lament her inability to break from her emotional and intellectual thralldom to Sartre. While The Second Sex is often regarded as the inaugural moment of post-war feminism, many feminists feel that Beauvoir espouses masculine goals and values in her apparent exhortation that, to overcome their oppression, women should aspire to become more like men rather than celebrate their differences. More recently, a revisionist tendency has emerged within feminism that argues that The Second Sex has important philosophical as well as political implications and also that, far from being subservient to Sartre`s intellectual paradigm, Beauvoir offers an original reading of Hegel which challenges some of the founding tenets of her life partner`s existentialism. This densely argued and cogent book by Nancy Bauer develops this revisionist line of argument.

Bauer focuses on the centrality of Hegel`s dialectical philosophy for French intellectuals in the post-war period. It is often said that Hegel`s thought had such an impact because

dosahu Hegelovho myslenia sa často vysvetľuje tým, že jeho kľúčové myšlienky o celi dejín a o dosiahnutí pokroku len prostredníctvom intenzívneho boja pomohli intelektuálom pri hľadaní zmyslu ničivých skúseností vojny a okupácie. Francúzskych mysliteľov, ako boli Sartre, Merleau-Ponty, Lévi-Strauss a de Beauvoir, ovplyvnili Kojèveove preklady a prednášky o Hegelovi, fascinovala ich najmä *Fenomenológia ducha* a predovšetkým Heglova diskusia o utváraní vedomia seba v slávnych pasážach o panstve a rabstve. Z Heglovho pohľadu môže jednotlivec dospieť k skutočnému sebauvedomeniu len tak, že bude iným jednotlivcom uznaný ako nezávislý subjekt. Získanie tohto uznania je však veľmi bolestný a ťažko uchopiteľný proces. Kvôli vlastným neistotám, obavám a nepochopeniam, nám iní jednotlivci toto uznanie neustále odopierajú a namiesto toho nás vnímajú ako menej hodnotných než sú oni sami, to znamená skôr ako objekty, než ako subjekty. To značí, že jednotlivec je pripútaný k druhým prostredníctvom dvojakej dynamiky túžby a nenávisťi.

Odohráva sa to ako silná túžba získať uznanie od druhého zadarmo, ako nihilistické nutkanie vynútiť si toto uznanie prostredníctvom dominance nad druhým a dokonca deštrukcie druhého. Táto ambivalentná dynamika sa stane oveľa komplikovanejšou, keď si uvedomíme, že druhý nie je len zrkadlom, ktoré má potvrdiť naše vlastné sebauvedomenie, ale aj on je poháňaný protichodne pôsobiaceou a rovnako nekontrolovateľnou túžbou po uznaní.

Pre Hegla môže byť tento boj o uznanie transcendovaný napokon len prostredníctvom jednoty s všetko zahŕňajúcou entitou, ktorú nazval *Duchom*. V *Bytí a ničote* však Sartre tento boj existenciálne a bezútešne zvráti tým, že ho považuje za motivovaný vzmedznou schopnosťou jednotlivca zažívať paranoju a neurózu. Z tohto pohľadu je boj o uznanie neprestajný a pomaly zničujúci. Podľa Sartra sa jednotlivci môžu stať naozaj slobodní len tak, že sa zbavia znervózňujúcich pút, ktoré nám vnucujú druhí a budú sa usilovať žiť autentický život – život, ktorý pravdivo zodpovedá jedinečnej podstate každého jednotlivca.

Feministky vidia v Sartrovom diele dva hlavné problémy. Prvým je jeho hlboko mizogynne spojenie postavenia ženy s dierami a slizom, ktoré implikuje, že ženy nie sú schopné

its central ideas, that there is a goal to history and that there can only be progression through intense struggle, helped intellectuals to make sense of the devastating experiences of war and occupation. Influenced by Kojève's translations and lectures on Hegel, French thinkers such as Sartre, Merleau-Ponty, Lévi-Strauss and Beauvoir had a particular fascination with the *Phenomenology of Spirit* and, above all, with Hegel's discussion of the formation of self-consciousness in the famous passages on Lordship and Bondage. In Hegel's view, an individual can only acquire a true awareness of the self through being recognized as an independent subject by another individual. Acquiring this recognition, however, is an agonizing and elusive process. Because of their own insecurities, fears and misunderstandings, other individuals perpetually deny us this recognition and instead perceive us as beings less worthy than themselves, that is, as object rather than subjects. Thus the individual is bound to others in a twofold dynamic of desire and hate.

It is played out as a yearning for freely given recognition from the other and as a nihilist urge to extort this recognition through the domination and even destruction of the other. This ambivalent dynamic becomes infinitely more complicated when we realize that the other is not just a mirror to confirm our own sense of self, but is also driven by a countervailing and equally compulsive desire for recognition.

For Hegel, this struggle for recognition can be transcended ultimately through union with an overarching entity which he called Spirit. In *Being and Nothingness*, however, Sartre gives the struggle an existential and bleak twist by regarding it as motivated by the individual's boundless capacity for paranoia and neurosis. The struggle for recognition is, on this view, ceaseless and corrosive. For Sartre, the only way in which individuals can be truly free is by shaking off the enervating bonds imposed by other and by striving to live an authentic life – a life is true to one's singular essence.

There are two main problems for feminists with Sartre's work. First, his viscerally misogynist association of the female condition with holes and slime implies that women are not capable of transcending their embodied state to live as free individuals. Second, his radically individualist formulation of the idea of freedom ignores

transcendovať svoj stav telesnosti a žiť ako slobodní jednotlivci. Druhým je jeho radikálne individualistická formulácia myšlienky, že sloboda neberie do úvahy, do akej miery bránia sociálne nerovnosti ako chudoba a diskriminácia rôznym skupinám ľudí žiť autentickým životom. O Druhom pohlaví sa zvykne hovoriť, že vyriešilo tieto dva problémy sartrvskej paradigmy. Beauvoir v prvom rade slávne vyhlásila, že „ženou sa nik nerodí: stáva sa ňou“, z čoho vyplýva, že postavenie ženy nie je biologickou alebo psychologickou nevyhnutnosťou, ale skôr naučeným stavom, a teda sa to možno odučiť a zmeniť. Inými slovami hlása, že ženy sú schopné žiť autonómny život tým, že transcendujú konvenčné myšlienky, v ktorých sa prelna ženskost s biologickou nevyhnutnosťou. V druhom rade je Druhé pohlavie zarážajúco vyčerpávajúcím opisom rozličných typov patriarchálneho útlaku, ktoré až dovtedy bránili ženám žiť svoj život ako autonómne a slobodné bytosti.

Napriek týmto významným revíziám Sartrovho existencializmu množstvo feministiek cíti, že vyhlásenie de Beauvoir, že ak chcú ženy žiť slobodne, mali by transcendovať svoju telesnosť, predstavuje skôr tajné spojenectvo s patriarchátom než jeho odmietnutie. V súlade s tým Beauvoir hovorí, že ženské telo je v tom najlepšom prípade na obtiaž a v tom najhoršom prípade sa stáva zdrojom hanby. Veľká časť súčasného feminizmu sa však pustila opačným smerom a podnecuje ženy k tomu, aby oslavovali svoje telo a sexualitu, a to predovšetkým pokiaľ ide o materskú funkciu. Bauer argumentuje, že Druhé pohlavie ani zďaleka neservíruje to, čo nazýva „odvarom zo Sartra“, ale naopak ponúka radikálnu víziu feministickej filozofie a praxe.

Na rozdiel od Sartrovho názoru, že „peklo sú tí druhí“ a že sloboda má podobu hrdinskej izolácie, Beauvoir vyhlasuje, že jednotlivci vo svojom boji o uznanie sa neusilujú len presadiť ako autonómne subjekty, ale tiež nesmierne túžia priviesť druhých k tomu, aby na nich nazerali ako na objekty. Tendencia jednotlivcov objektifikovať jeden druhého celkom iste určuje vzájomné hranice ich slobody. Tieto hranice však môžu dodávať istotu a zároveň zotročovať, rovnako ako predstava neobmedzenej slobody môže vzbudzovať strach. Podľa Nancy Bauer chápe S. de Beauvoir slobodu ako prijatie dvojakej povahy „ja“, teda v podobe subjektu a objektu. Život sa

the extent to which social inequalities such as poverty and discrimination prevents groups of people from living an authentic life. The conventional understanding is that The Second Sex corrected these two problems in the Sartrean paradigm. First, Beauvoir famously declared that „one is not born, but rather becomes, a woman“ implying that the feminine condition is not a biological or psychological inevitability but rather a state that is learned and therefore on that can be unlearned and transformed. In other words, she asserts the capacity of women to live autonomously by transcending conventional ideas which conflate womanhood with biological necessity. Second, The Second Sex is a breathtakingly compendious account of the different types of patriarchal oppression that have prevented women hitherto from living their lives as autonomous and free beings.

Despite these important revisions to Sartre's existentialism, many feminists feel that Beauvoir's claim that women should transcend their embodied condition in order to live freely represents a complicity with, rather than rejection of, patriarchy. According to this view, Beauvoir suggests that the female body is at best an encumbrance and, at worst, a source of shame. Indeed, much contemporary feminism has taken the opposite course, urging women to celebrate their bodies and sexuality particularly in relation to the maternal function. Bauer argues, however, that, far from serving up what she terms, „warmed-over Sartre“. The Second Sex in fact offers a radical vision of feminist philosophy and practice.

Against Sartre's view that „hell is other people“ and that freedom takes the form of heroic isolation, Beauvoir claims that in the struggle for recognition, individuals not only strive to assert themselves as autonomous subjects but also crave to seduce others into regarding them as objects. The tendency of individuals not only strive to assert themselves as autonomous subjects but also crave to seduce others into regarding them as objects. The tendency of individuals to objectify each other certainly imposes reciprocal limits on each other's freedom. However, these limits can be understood as reassuring as much as enslaving, in so far as unencumbered liberty can be frightening prospect. On Bauer's reading of Beauvoir, freedom consists in an acceptance of this twofold

potom stáva etickou prácou, ktorá sa usiluje udržať v napätí protichodné túžby po presadzovaní sa a obmedzovaní vlastnej slobody. V protiklade k tendencii mužskej filozofie devalvovať ženu na morálny subjekt – to je obsiahnuté v Schopenhauerovom neslávnom tvrdení, že ženy sú bytosti s dlhými vlasmi a krátkymi myšlienkami – vníma Beauvoir ženy ako obzvlášť vhodné na túto etickú prácu, pretože storočia útlaku v nich posilnili ostré vedomie seba ako primárne telesných entít. Toto vedomie faktickosti telesnosti mužom uniká kvôli tradičnému spojeniu mužskosti s netelesnou racionalitou.

Podľa Beauvoir možno pochopiť najmä v ľúbostných a sexuálnych vzťahoch, ako by sa dalo slobodne odovzdať druhému a pritom sa vyhnúť zotročeniu. Jedinečnosť myslenia de Beauvoir spočíva v nahradení Hegelovho idealizmu a Sartrovho pesimizmu tým, že boj o uznanie rekonštruuje v prvom rade ako boj o erotickú slobodu.

Nancy Bauer možno občas preháňa svoju argumentáciu, keď silne odmieta feministický pohľad na Beauvoir ako na „bruchovravcovu bábkú“ mužskej filozofie. V snahe podporiť svoje tvrdenia nepripisuje dostatočný význam mnohým ambivalentnostiam v Druhom pohlaví, v neposlednom rade postojú de Beauvoir k ženskému telu, ktorý osciluje medzi oslavou a znechutením. V niektorých okamihoch je argumentácia Bauer príliš ťažkopádna a trochu nútená, najmä keď na začiatku porovnáva Beauvoir a Descarta. Avšak vo všeobecnosti je Simone de Beauvoir solídne vyargumentovaná, jasná a fascinujúca kniha, ktorá neponúka len dnešné prehodnotenie myslenia Simone de Beauvoir, ale kladie tiež feminizmu dôležité otázky o tom, aká je najefektívnejšia cesta k oslabeniu privilegovaného postavenia mužov.

Pripomína nám aj prenikavú silu a monumentálny záber Druhého pohlavia, v porovnaní s ktorým veľká časť súčasného feminizmu bledne závisťou.

Z angličtiny preložila Barbara Láštiová.

nature of the self as subject and object. Life then becomes an ethical labour, which attempts to hold in tension the contradictory desires to assert and alienate one's liberty. In contrast to the tendency in male philosophy to devalue women as moral subjects – encapsulated in Schopenhauer's infamous assertion that women are beings with long hair and short ideas – Beauvoir regards women as particularly well suited for this ethical labour, because centuries of oppression have forced on them an acute awareness of themselves as primarily carnal entities. This awareness of the facticity of flesh eludes men because of the traditional association of masculinity with a disembodied rationality.

For Beauvoir, it is principally in amorous and sexual relations that it is possible to glimpse how it might be possible to freely give oneself to another while avoiding enslavement. The uniqueness of Beauvoir's thought is that she replaces the idealism of Hegel and the pessimism of Sartre by reconstructing the battle for recognition as primarily a struggle for erotic freedom.

By roundly rejecting the feminist view of Beauvoir as a „ventriloquist's dummy“ for masculine philosophy, Bauer perhaps occasionally overstates her case. To sustain her argument, Bauer underplays the many ambivalences in The Second Sex, not least of which is Beauvoir's attitude to the female body which vacillates between celebration and distaste. At points, Bauer's argument is laborious and a bit forced, especially in the comparisons she makes at the outset between Beauvoir and Descartes. However, overall, Simone de Beauvoir is a powerfully argued, lucid and fascinating book which, as well as offering a timely reassessment of Beauvoir's thought, raises important questions for feminism about the most effective way to undermine masculine privilege.

It also reminds us of the scintillating force and monumental range of The Second Sex, beside which much contemporary feminism pales in comparison.